

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Resim Anasanat Dalı

**BİLİNÇDİŐİ DÜNYANIN ETKİSİYLE SÜRREAL FOTOĞRAF
MANİPÜLASYONLARI**

Leyla NİYAZBERDİYEVA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara,2021

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Resim Anasanat Dalı

BİLİNÇDİŐİ DÜNYANIN ETKİSİYLE SÜRREAL FOTOĞRAF
MANİPÜLASYONLARI

Leyla NİYAZBERDİYEVA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara,2021

BİLİNÇDİŐI DÜNYANIN ETKİSİYLE SÜRREAL FOTOĞRAF MANİPÜLASYONLARI

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi ASLI IŞIKSAL

Yazar: Leyla NİYAZBERDİYEVA

ÖZ

İnsan bilinçli haldeyken daha kontrolcü ve içe kapanık bir mekanizmaya sahiptir, bunun nedeni insana dayatılan toplumsal normlar, ahlak, inançlar ve insanın sahip olduğu korkulardır. Bilinçli halde bu endişelere sahip olmamız bizi özgürlükten uzaklaştırarak farklı bir birey haline dönüştürür. Kimi zaman isteyerek kendimizi, ahlaksızlığımızı, cinselliğimizi, inancımızı gizleriz. Kimi zaman ise istemeyerek başımıza gelmiş birtakım şeyleri bilinçaltımıza iterek onları kapalı kapılar ardına gizleriz bu da beraberinde travmaları ve bunalımları getirir.

Sigmund Freud bu konuda yaptığı psikanaliz çalışmalarıyla bir öncüdür. Freud bilinçsiz olanı açığa çıkarmayı amaçladı ve kişinin kapalı kapılar ardına ittiği şeyi bulmasına, bir anlamda kişinin kendini görmesine, özgürleşmesine yardım etti. Freud'un bu deneyimleri sadece tıp dünyası için değil sanat dünyası için de bir ilham kaynağı ve devrim niteliğindedir. İkinci ve birinci dünya savaşı arasında doğan, André Breton'un kurmuş olduğu Sürrealizm ya da Gerçeküstücülük hareketi Freud'un düşüncelerini benimseyerek, bilinçdışı dünyasını sanata davet etmiştir. Sürrealistler estetik ve ahlaki kaygıdan uzak, aklın baskısında kalmayarak tamamen bilinçdışının yönlendirmesiyle hareket ederler. Bilinçdışında saklı kalmış saf kaynaklar büyük önem taşır. Sürrealist sanatın belli bir malzeme sınırı yoktur, çünkü sanatçılar kendi içlerinden geldiği şekilde ve bunu farklı malzemelerle yaparlar. Bu malzeme yağlı boya olabileceği gibi fotoğraf da olabilir. Sürrealizmin ilk doğuşundan beri fotoğraf bir malzeme olarak kullanılmışsa da günümüzde teknolojinin gelişimi ile sürrealist fotoğraflar çok daha farklı bir boyuta taşınmıştır. Hayal

dünyasını betimlemek artık çok daha kolay ve gerçekçi hale geldi. Günümüzde sürreal fotoğraf manipülasyonları sanat dünyasında çokça yer bulmaktadır.

Kendi açımdan ilgilendiğim bir alan olması nedeniyle de tez araştırmamı bu yönde yapmak istedim. Dijital çalışmalarında kendi iç dünyanın derinliklerinden yola çıkarak işler üretiyorum. Eserlerimi kimi zaman içimde saklı kalmış kaygılarla, kimi zaman rüyalarımın beni ittiği gerçekte var olmayan bir dünyadan referans alarak üretiyorum. Her işimin bir hikayesi olmasına rağmen bu hikayelerin iç dünyamdan gelmesinden sebeple seyirci için kapalı bir kutu haline dönüşebiliyor. Bu yüzden de bu tezdeki niyetim bilinçdışı dünyanın bilimsel keşfini örneklerle göstermek, bunun sanattaki uyarlamasını tarihsel süreciyle ve sanatçılarıyla, bu sanatçıların örnek eserleriyle incelemek ve kendi eserlerimi nasıl bir mantıkta ürettiğimi açıklamaktır.

Anahtar sözcükler: Sürrealizm, dijital sanat, görsel sanatlar, fotoğraf manipülasyonları, fotoğraf.

SURREAL PHOTO MANIPULATIONS THAT ARE INFLUNCED BY SUBCONSCIOUS WORLD

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi ASLI IŞIKSAL

Author: Leyla NİYAZBERDIYEVA

ABSTRACT

In conscious states, one has a more controlling and introverted mechanism, because of the social norms, morals, beliefs and fears that people have. Having these concerns consciously turns us away from freedom and transforms us into a different individuals. Sometimes we willingly hide our immorality, our sexuality and our belief. Sometimes we unwittingly push some things that have happened to us into our subconscious and hide them behind closed doors, which brings traumas and depressions with it.

Sigmund Freud is a pioneer with his psychoanalytic work on this subject. Freud aimed to reveal the unconscious and helped people to find what they pushed behind closed doors, in a sense, to see themselves, to become free. These experiences of Freud were a source of inspiration and revolution not only for the medical world but also for the art world. The Surrealism movement founded by André Breton, born between the first and second world wars, embraced Freud's ideas and invited the unconscious world to art. Surrealists act completely under the direction of the unconscious, away from aesthetic and moral concerns, not being under the pressure of the mind. Pure resources that are hidden in the unconscious are of great importance. Surrealist art does not have a specific material limit, because artists do it the way they come from within and with different materials. This material can be oil paint or photographs. Although photography has been used as a material since the birth of surrealism, today surrealist photographs have moved into a different dimension with the development of technology. Describing the fantasy world has now become much easier and more realistic. Today, surreal photo manipulations find their existence in the art world. From my point of view, I wanted to do my thesis research in this direction because I find it very intiresting. In my digital works, I produce works based on the depths of my inner world. Sometimes I produce my works with the anxieties hidden within me, sometimes with

reference to a world that does not exist in reality, which is pushed by my dreams. Although every work of mine has a story, it can turn into a closed box for the audience as these stories come from my inner world. Therefore, my intention in this thesis is to show the scientific discovery of the unconscious world with examples, to examine its adaptation in art within its historical process and artists, with the sample works of these artists and to explain how I produce my works.

Keywords: Surrealism, digital art, visual art, photo manipulations, photo.

TEŞEKKÜR

Düş dünyama hem sanatsal hem kişisel açıdan şahit olan ve benden desteklerini esirgemeyen değerli Aslı Işıksal ve değerli Hüsnu Dokak hocama sonsuz teşekkürler.

Tez sürecinde yanımda olan aileme ve dijital iş üretmemi destekleyen çekim ekibim ve arkadaşlarım Miratcan Gence, Berk Bayter, Tan Kaan Cansız, Virginia Khaver ve Gülistan Orhun'a teşekkürler.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	vi
GÖRSEL DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: SİGMUND FREUD VE PSİKANALİZ ÇALIŞMALARI.....	3
2.BÖLÜM: SÜRREALİZMİN DOĞUŞU VE KULLANILAN TEKNİKLER.....	12
3.BÖLÜM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE FOTOĞRAF MANİPÜLASYONU, BU ALANDA YAŞANAN TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE BU BAĞLAMDA KİŞİSEL İŞLERİM	19
SONUÇ.....	45
KAYNAKLAR.....	47
ETİK BEYAN.....	48
YÜKSEK LİSANS TEZİ ORJİNALLİK RAPORU.....	
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT.....	
YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1. Freud'un babası Jacob ve Freud,1866.....	3
Görsel 2. Freud ve Martha, 1896.....	3
Görsel 3. Salvador Dali. Kendi İffetiyile Kendini Kirleten Genç Bakire. 1954.....	9
Görsel 4. Rene Magritte. Popular Panorama. 1926.....	10
Görsel 5. Yves Tanguy, Joan Miró, Max Morise, Man Ray (Emmanuel Radnitzky). Cadavre Exquis. 1926.....	14
Görsel 6. Leyla Niyazberdiyeva. Koleydoskope 1. 2019.....	17
Görsel 7. Leyla Niyazberdiyeva. Koleydoskope 2. 2019.....	17
Görsel 8. Calvert Richard Jones. Capuchin Friars. 1846.....	20
Görsel 9. Oscar Gustav Rejlander. Two Ways Of Life. 1857.....	21
Görsel 10. Leyla Niyazberdiyeva. Zaman Karmaşası. 2018. Video.....	22
Görsel 11. Leyla Niyazberdiyeva. Bağımlı. 2020. Fotoğraf.....	23
Görsel 12. Rene Magritte. Le Géant. 1937. Fotoğraf.....	25
Görsel 13. Rene Magritte. Rene Magritte and The Barbarian. 1938. Fotoğraf.....	25
Görsel 14. Leyla Niyazberdiyeva. Göç. 2020. Fotoğraf.....	26
Görsel 15. Claude Cahun. Self portrait. Fotoğraf.....	27

Görsel 16. Claude Cahun. ‘I am in training don’t kiss me ‘ series. 1927. Fotoğraf.....	27
Görsel 17. Leyla Niyazberdiyeva. Kimliksiz. 2019. Fotoğraf.....	28
Görsel 18. Leyla Niyazberdiyeva. Frekans. 2019. Fotoğraf serisi.....	29
Görsel 19. Leyla Niyazberdiyeva. Frekans. 2019. Fotoğraf serisi.....	30
Görsel 20. Man Ray (Emmanuel Radnitzky). 1922. Rayograf.....	32
Görsel 21. Man Ray (Emmanuel Radnitzky). 1922. Rayograf	32
Görsel 22. Man Ray (Emmanuel Radnitzky). Sleeping Woman. 1929.Solarizasyon.....	33
Görsel 23. Man Ray (Emmanuel Radnitzky). İsimli. 1931.Jelatin gümüş baskı.....	33
Görsel 24. Obvious, Edmond De Belamy. GAN algoritması. 2018.....	35
Görsel 25. Beeple (Mike Winkelmann). Everyday: The First 5000 days. 21.069 x 21.069 piksel. Dijital (JPEG).2021.....	36
Görsel 26. Brooke Shaden. House of Solitude. Dijital.....	38
Görsel 27. Anka Zhuravleva. Distorted Reality. Dijital.....	38
Görsel 28. Leyla Niyazberdiyeva. Polyana. Pandemi düşler serisi. 2021.Dijital.....	39
Görsel 29. Leyla Niyazberdiyeva. Zen. Pandemi düşler serisi. 2021.Dijital.....	40
Görsel 30. Alex Stoddard. A place to rest weary wings. Dijital.....	41

Görsel 31. Alex Stoddard. The air up there. Dijital.....	41
Görsel 32. Leyla Niyazberdiyeva. Kabuk. Pandemiik düşler serisi. 2021.Dijital.....	42
Görsel 33. Leyla Niyazberdiyeva. Şeytanminareleri. 2021.Dijital.....	43
Görsel 34. Leyla Niyazberdiyeva. Baş başa. Pandemiik düşler serisi. 2021.Dijital.....	44

GİRİŞ

19.yy.-20.yy. arası dönem büyük bir değişikliğe tanıklık ediyordu, birinci ve ikinci dünya savaşları arasında yaşanan bu dönem 'dünya savaşları arası dönem' adı ile anılır. Bilim ve toplum tarafından, birçok değişiklik yaşanıyordu. Bu yıllarda geleneksel otorite her alanda sorgulanmaya başlandı, bu sorgulamanın başını üç büyük düşünür çekiyordu. Sosyal ve ekonomik düzen alanında Karl Marx, ahlak alanında Friedrich Nietzsche ve kimliğimizin özünü sorgulayan Sigmund Freud.

Freud'un psikanaliz alanında yaptığı çalışmalar bize bilinçaltı dünyamızın kapılarını araladı. Sigmund Freud bilinçdışı keşfi, rüyaların yorumlanması, çocukluk travmaları ve cinsellik alanlarında çalışmalar yaptı. Bu çalışmalardan nasibini alan sadece tıp dünyası olmadı, sanat alanında da Freud'un çalışmalarını hayranlıkla takip eden birileri vardı.

Andre Breton tarafından 1920'li yıllarda kurulan Sürrealizm akımı Freud'un kullandığı teknik ve çalışmaları ilgiyle takip etti. Sanatçılar resim ve edebiyat alanında sürrealizmden etkilenerek önemli eserler ürettiler. Sürrealistler malzeme ve tarz bakımından herhangi bir kısıtlama içinde değillerdi çünkü herkesin özü kendine göre farklıydı ve derinliklerindeki şeyleri hangi malzeme ile çıkarabilecekleri farklılık gösteriyordu bu yüzden bir yağlı boya ile yapılmış bir resim görebileceğiniz gibi, bir heykel veya bir fotoğraf da sürreal bir eser olabilirdi. Sürrealistlerin kullandıkları teknikler otomatizm, Freud'un çalışmalarından uyarlanan 'serbest bağdaştırma' tekniği Sürrealistlerin deyimi ile 'exquisite corpse', kolaj, rüyalar, rasgele kesme tekniği, frottage, grattage ve fotomontaj gibi teknikler yani bilinçdışını ortaya çıkarabilecek veya bilinçsiz, rasgele bir oluşum sergileyecek tekniklerdi bunlar. Freud'dan hareketle Sürrealizmin iddiası; gerçek düşüncenin olduğu yer bilinçaltıdır, bilinçaltını ortaya çıkarmak için herhangi bir sansür uygulanmamalı ve aklımıza ilk geleni ortaya dökmeliyiz.

Sürrealizm hareketi kuruluşundan kısa bir süre sonra dağılmaya başlasa da günümüz dijital dünyasın da çokça kullanılıyor. Günümüz tüketim toplumunda insanların bilinçaltlarına etki etmek için birçok bilimsel çalışma sürdürülmekte, insanların bilinçaltını anlayabilmek ve o

dünyaya etki etmek önemli bir olay haline gelmiştir. İnsanların bilinçdışı rüyalarını, arzu ve isteklerini bilerseniz de elbette bunu yapmak çok daha kolay olacaktır. Bu yüzden dijital çağda gerek sosyal medyada gerekse televizyon sektöründe birçok sürreal etki görüyoruz.

Düşüncelerimden ve bilinçaltı dünyamdan yararlanmaya çalışan biri olarak bilinçaltına itelediğimiz, içimizde gizli saklı kalmış olan şeylerin aslında hayatımız açısından büyük dönüm noktaları olan şeyler olduğunu düşünüyorum. İçimizde bir köşede gizli saklı kalmış şeyler bize hayatta yön verecek travmalar, arzular veya kimliğimiz olabilir. Sanatın kişiye özgü ve özgün olduğunu düşünerek yola çıkarsak, benim fikrimce sanat ilk önce içimizden başlamalı, toplumdan ve çevreden önce her şeye kendimizi keşfederek başlamalıyız bu malzeme de bizim derinliklerimizde, en özelimizde yani bilinçaltımızda yatıyor. Tez kapsamında dijital çağdaki sürrealizm etkilerini kendi dijital eserlerimle göstermeye çalışacak ve sanayi devriminde başlayan sürrealizmin doğuşu, önde gelen sanatçıları ve elbette bilinçaltı düşüncesinin çıkış noktası Freud'dan ve onun değerli fikirlerinden bahsederek tüm bunların bende bıraktığı etkiyi inceleyeceğim.

BÖLÜM 1: SİGMUND FREUD VE PSİKANALİZ ÇALIŞMALARI

Psikanalizin kurucularından olarak anılan Sigmund Freud'un yaptığı çalışmalar hayatıyla, çocukluğuyla, travmalarıyla yakından ilişkilidir. Giriş paragrafımda da bahsettiğim gibi, insan öncelikle kendinden yola çıkmalıdır, insan kendini iyi tanır ve keşfini öncelikle kendi üstünde yaparsa o zaman daha başarılı olacaktır. Freud da öyle düşünmüş olmalı ki, birtakım şeyleri kendi üstünde deneyimlediğini veya birtakım kavramlar için de kendi travmalarından yola çıktığını görüyoruz. Bu yüzden yaptığı çalışmalara geçmeden önce kısaca hayatındaki gelişmelerden kronolojik bir sırayla bahsetmek yerinde olacaktır.

Görsel 1. Freud'un babası Jacob ve Freud,1866.

Freud.org (Erişim: 25.03.2021 <https://bit.ly/3tTNapl>)

Görsel 2. Freud ve Martha, 1896.

Freud.org (Erişim: 25.03.2021 <https://bit.ly/3tTNapl>)

Freud 1856'da Avusturya-Macaristan'ın o zamanki adıyla Moravya'ya bağlı Freiberg kasabasında, Yahudi bir ailede dünyaya geldi. Rivayete göre Freud kısmen keseli bir doğumla dünyaya geldi bu da o zamanlar batıl inanç açısından iyi bir şeydi ve ailesi her zaman Freud'un mutluluk ve şöhret bulacağına inandılar. Freud doğduğu zaman babası Jacob kırk iki yaşındaydı, annesi ise babasından yirmi yaş kadar küçüktü, üstelik babasının ilk evliliği değildi ve önceki evliliğinden olan iki oğlu yani Freud'un abileri vardı, bir abisinin yaşı annesine denkti, Freud için karışık bir aile kavramı olmalıydı. Belki de sonraki çalışmalarının da alt yapısını hazırlayan şeylerden biriydi. Ailenin durumu çok iyi değildi, küçük bir yerde yaşıyorlardı, Freud'un babası yün tüccarlığı yaparak aileyi geçindirmeye çalışıyordu fakat bir yerden sonra satış yaptığı yer battı ve Viyana'ya taşınma kararı aldılar. Viyana'ya taşınmalarının ardından aile daha da büyüdü. Annesi Amalie, Freud'un kız kardeşlerini dünyaya getirdi, fakat yine de ailenin en çok el üstünde tutulan çocuğu Freud'du, öyle ki ailede sadece onun bir çalışma odası vardı. Görünüşe göre Freud'dan beklentiler hep büyüktü, bir şeyler başarması bekleniyordu, ailesinin beklentilerinin bir etkisi olsa da Freud'un içinden gelen öğrenme ve araştırma tutkusu olduğu belliydi, kendini daha yakından tanımak istiyor, kendi iç dünyasını keşfetme iç güdüsü taşıyordu. Zaten sonraları babasını kaybettiğinde de içine, rüyalarına yöneldiğini göreceğiz.

Prof. Harold Blum 'un¹ ifadelerine göre Freud'un çocukluğunda başlayan bir hobisi vardı, rüyalarını kaydetmeye başlamıştı, not aldığı rüyaları kendince yorumluyor olmalıydı. Bu nokta aslında çok ilgimi çekti, çocukken bazı rüyalarımı birden fazla kez gördüm, bunun nedenini o zaman da merak ederdim ama bilinçaltımla ilgili olduğunu düşünmezdim elbet, yaş aldıkça belki de o rüyanın içinde bilinçaltımda kalmış bir şey olduğunu düşünmeye başladım. Keşke Freud gibi onları not ediyorsa olsaydım. Freud o zamanlar farkında olmasa da geleceğinin yönünü şimdiden çizmeye başlamıştı. O zamanlar Viyana sosyal değişim yaşıyordu, şehirde birçok göçmen vardı bu da Freud'a farklı kültürler tanıma fırsatı ve geniş bir bakış açısı getirdi. 1873'te Viyana Üniversitesine başladı ve botanik hayvan anatomisini inceledi, su yılanlarının cinsel organları üzerine araştırma yaptı. Freud bir süre sonra Martha'ya âşık olmuştu, Freud'un Martha'ya yazdığı çok sayıda mektup bulunuyor, bu mektuplarda Freud'un duygusal açıdan farklı bir yönünü görmek mümkün. 1884'te

---

¹ Harold P. Blum New York Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikanaliz Enstitüsü'nde Psikiyatri Klinik Profesörü ve aynı zamanda Sigmund Freud arşivinde yöneticidir.

Martha'yla mektuplaşmalarında Freud'un o sırada araştırdığı yeni bir ilacın da bahsi geçiyor, hatta Martha'ya da bunu arada bir gönderdiği biliniyor. Freud'un araştırdığı bu ilacın adı kokaindi. Kimi kaynaklarca kokain kullandığı zamanlarda Martha'ya yazdığı mektuplarda kendini çok daha özgüvenli hissettiği ve çok daha açık konuştuğu söylenir, bu yüzden bu maddenin 'kendi fikrinde' ona iyi geldiğini söyleyebiliriz. Freud kokainin yararları hakkında bir makale yayınladı, depresyon hazımsızlık gibi şeylere iyi geldiğini savundu, sanırım bunu günümüzdeki antidepressan ilaçlarla bağdaştırabiliriz bir takım bilinçaltının getirdiği sorunların çözümüne ilişkin böyle bir çözüm bulmaya çalışmış o zamanlar. Fakat Freud bunun alışkanlık yapıcı bir madde olduğunun farkında değildi, morfin bağımlısı arkadaşı Ernst Fleischl von Marxow'a bu maddeyi tedavi etmek amaçlı verdi fakat sonuç bir felaket oldu ve arkadaşı bu kez de kokaine bağımlı hale geldi. Bu durum Freud'un tıbbi alandaki itibarını zedeledi. Fakat sanmayalım ki Freud hep deneme yanılma yöntemleriyle, hiç araştırma yapmadan hareket ediyordu, bu olaylardan sonra Freud bir süre Viyana Genel hastanesinde bir stajyer doktorluk yaptı ve alanı sinir hastalıklarıydı. Bu alanı seçmesindeki en büyük sebep bu alanda doktor açığı olmasıydı. Freud bir an önce Martha'yla evlenmek istiyordu ve bunun için bir gelir elde edebileceği bir alan olarak gördü burayı. Freud'u aslında hep çalışmalarıyla duyuyoruz, onun hayatı içinden bir kesit duymak bence hepimize iyi gelmiş olmalı, onun da hepimiz gibi mesleği dışında bir aşkı ve geçim sağlaması gereken bir hayatı vardı.

Bir süre sonra buradan ayrılarak o zamanların histeri üzerindeki ünlü doktorlarından biri olan Jean-Martin Charcot ile çalışmak üzere Paris'e Salpêtrière Kliniğine gitti, o sıralarda histeriyi hipnoz tedavisi ile tedavi etmeye çalışan Jean-Martin Charcot'un bu tarzı Freud'un ilgisini çok çekmişti ve yirmi dokuz yaşında Viyana'ya dönerken aklında yeni planlarla dönmüştü. Charcot hipnozun sadece fiziksel değil aynı zamanda beyinsel de bir etkisi olduğunu söylemiştir, Freud bunu zamanla bilinçaltına dönüştürecekti. Kendine bir klinik açtı ve hayatının aşkı olan Martha ile evlendi. Paris'ten döndükten sonra Dr. Josef Breuer ile çalışmaya başladı.

Breuer'in Anna O. takma adlı vakayı iyileştirme şekli Freud'un çalışmalarının dönüm noktası olacaktı. Breuer bu vakaya hipnoz ve konuşurma yöntemi tedavisini uyguluyordu.

Breuer'in tedavi ettiği çok ünlü bir vaka vardı, bu vaka tarihin ilk psikanaliz vakası olarak geçer. Anna O. Takma adı ile bilinen, gerçek adı Bretha Pappenheim olan

bu hastanın uykusuzluk, bilinç bulanıklığı, kollarda uyuşma gibi şikayetleri vardı, Breuer bunun histeri vakası olduğu teşhisini koyar ve Anna 'ya kendisini hipnoz ve konuşma kürü tedavisiyle tedavi edip edemeyeceğini sorduktan sonra olumlu yanıt alır. Freud bu vakayı hiç tanımamış olsa da Breuer 'den aldığı bilgiler ve onun notlarıyla çıkarımlar yapar daha sonra Freud ve Breuer 'Histeri Üzerine Çalışmalar' adlı kitabı kaleme alırlar. Uzun süren tedaviler sonunda bu vakanın tedavi edildiği, Freud'la beraber yazdıkları kitapta yer alsa da aslında vaka tam olarak tedavi edilemediği için Anna O.'nun Breuer'in kendisi tarafından İsviçre'deki bir kliniğe yönlendirildiği bilinmektedir. (*New/Yeni Seymposium Journal*, 51/3, s. 162-165.)

Freud, Charcot 'tan aldığı hipnotik deneyim ve Breuer'in teknikleri sonucunda hastalarını bir divana yatırarak tedavi etmeye başlar.

Freud bütün hastalarında hipnoz yaramadığı için Breuer'in konuşma tekniğini kendince uyarlar. Bu yöntemde, hasta bir divana uzanır ve Freud hastanın kendisini göremeyeceği bir konuma geçerek akıllarına ilk gelenleri söylemelerini ister. Bu teknik daha sonra Sürrealistlerin de kendilerine uyarlayacağı 'serbest katılım' tekniğidir. Serbest katılım tekniğinde Freud insanlara rasgele kelimeler söylüyor, bu kelime karşısında akıllarına ilk gelen şeyi sansürsüz olacak bir biçimde söylemelerini istiyordu, vakanın söylediği kelimeleri yorumlayıp bunların bilinçaltında neye işaret ettiğini anlamaya çalışıyordu. Bu yöntemle hastalarının bastırılmış duygularını ortaya çıkarmayı amaçlıyordu, yani bilinçdışını. Bu yeni tedavi yöntemine 'psikanaliz' adını verir. Aslında "Alman Yahudi yazar Ludwig Börne tarafından bir asır önce tanıtılan otomatik yazı² tekniğini kendi klinik deneyiminin bir sonucu olarak kullandı." (Karabulut,2019 s. 11)

Otomatik yazı tekniğinin de Sürrealistler tarafından daha sonra çokça kullanıldığını göreceğiz.

1896'da Freud babasının ölümü ile bir yıkım yaşadı, Freud bu noktada karışık duygulara kapılmıştı. Ailesiyle alakalı bastırılmış duygularının olduğunu düşünüyordu. Freud kendini analiz etmeye karar verdi, kendi bilinçaltına bir yolculuk yaptı. 'Kendini analiz' yöntemi daha önce hiç kullanılmamış bir şeydi, kendi iç dünyasında yolculuk ederek kendi bilinçaltını sorguya çekiyordu. Bunu rüyalarıyla yapıyordu, bu noktada bilinçaltının gizemini saklayan rüyaları keşfetmişti.

---

² Otomatik yazma veya psikografi kişinin bilinçli bir şekilde yazmadan yazılı kelimeler üretmesini sağlayan psişik bir yetenektir. Sözler bilinçaltı, manevi veya doğaüstü bir kaynaktan ortaya çıkar.

Freud'un çocukken de rüyalarını not ettiğinden zaten söz etmişim, muhtemelen o zamanlardan da rüyaların bir şeylere işaret ettiğini düşünüyor olmalıydı. Büyüdükçe bu düşüncesini geliştirdi. Freud'a göre rüyalar üstü örtülü düşüncelerimizin görünür kısmıydı, yani gördüğümüz rüyaların altında aslında gizli kalmış isteklerimiz, fantezilerimiz, hayallerimiz veya travmalarımız vardı. Bilincimiz bazı şeyleri diplere saklıyordu, biz farkında olmasak bile bazı şeyler kapalı kapılar ardına itiliyordu, daha sonra ya o kapının anahtarını kaybediyor ya da o kapıyı açmaya korkuyorduk. Diplere itilen bu düşünceler elbette kendilerine bir yerden çıkış arıyorlar ve bilinç olarak en zayıf olduğumuz rüya alanında ortaya çıkıyorlar. Fakat Freud'a göre rüyalarda bile bir nevi kontrol içinde oluyoruz ve bu tür istek ve travmalarımız rüyaların ardına gizleniyor, bu yüzden de derine inebilmek, gerçeği anlamak için rüyaları deşifre etmek gerekir. Freud kendini incelemeye, deşifre etmeye başladıkça birçok gizli fantezi, travma ve düşüncesinin olduğunu gördü. Bunlarla yüzleşmek zordu, kimi fantezileri annesine dayanırken, kimileri egosuyla alakalı derin düşüncelerdi. Bu düşünce ve isteklerle yüzleşmek onun için de kolay olmamış olmalı, böylesine mahrem şeyleri gün yüzüne çıkarmak zordu, hele ki yaşadığı devir buna müsaade edemeyecek kadar geri kafalıydı fakat o bu düşünce ve isteklere bir bilim adamı yönüyle yaklaşmış kendini bir denek olarak kullanarak teoriler üretmeye başlamıştır.

"Klinik uygulamasında anlatılanlardan elde ettiği kanıtlarla kendi rüyalarının kanıtlarını serpiştiren Freud, rüyaların psikik ortamda temel rol oynadığını iddia etti. Freud'un yalnızca cinsel dürtü olarak değil, tüm duyu ve duygularda temel dürtü olarak ele aldığı libido; zihnin enerjisi, aşırı ve rahatsız edici bir güce sahip akışkan ve alt edilebilirdi. Zevk sağlamak ve acıyı önlemek için dışarı çıkmasına ihtiyaç duyduğunda, bulabileceği her türlü çıkışı aradı. Doğrudan motor eylemler tarafından sağlanan memnuniyet hissinin çıkışı reddedilirse, libidinal enerji zihinsel kanallardan serbest bırakılmasını isteyebilir veya Rüyaların Yorumu dilinde bu, hayali bir dileğin yerine getirilmesiyle ortaya çıkar. Freud, tüm rüyalarda, bariz kaygıyı gösteren kabuslarda bile bu tür isteklerin yerine getirildiğini iddia etmiştir. "

(Karabulut, 2019, s.14).

Freud 1899'da³ yayımladığı 'Düşlerin Yorumu' adlı kitabında yeni ve alışılmamış bir yorum getirdi insan doğasına. Bu eser kendi kendine olan analizinin kâğıda dökülmüş versiyonuydu. Bu sadece tıp bilimi ile ilgilenenlerin dikkatini çekmemiş aynı zamanda sanatçıların da beslenebileceği bir kapı aralamıştı.

---

³ Düşlerin Yorumu 1899'da yayımlansa da üzerine 1900 tarihi basılmıştır, bunun nedeni Freud'un bu kitabındaki teorilerinin yeni cesur dünyaya işaret etmesiydi, bu bir mesajdı.

Freud, çok doğru bir şekilde eleştirel meleklerini rüyalar üzerine yoğunlaştırmıştır. Aslında, ruhsal faaliyetin hatırı sayılır kısmını oluşturan bu olgunun (en azından insanın doğumundan ölümüne kadar düşünce hiçbir süreklilik çözümü sunmadığından, zamanın bakış açısından değerlendirildiğinde ve yalnızca katıksız rüya halinin, diğer deyişle uykudaki rüyaların süresi dikkate alındığında rüyada geçen anların toplamı gerçeklik anlarından ya da daha kesin şekilde sınırlandırmak gerekirse, uyanık anlardan daha az önemli değildir) günümüzde hala fazlasıyla ihmal edilmiş olması kabul edilebilir şey değildir. (Breton, 2009, s.15).

Sürrealistlerin bu kavramdan ve Freud'un ortaya attığı diğer birçok kavramdan da eserlerinde sıkça yararlanmışlardır. Sanki Freud'un çalışmaları onların ortaya koymak istediği birçok kavramın bilim alanındaki haliydi. Bu noktada kendi açımdan elbette 'serbest katılım tekniği' ve 'rüyaların yorumlanması' fikrini ilginç buluyorum ama Freud'da kendime en yakın gördüğüm özelliği bir şeyi yaratırken önce kendi deneyimlerinden ve tecrübelerinden yola çıkması. Kendi eser üretimimde de aynı yolu izliyorum, önceleri bu bilinçsizce ortaya çıkmış bir durumdu, üretim yaparken genellikle ruh halimden yola çıkarak bir şeyler üretebildiğimi fark ettim, hatta belirli ruh hallerindeyken üretim yapmakta zorlandığımı. Daha sonraları aslında farkında olmadan kendi yaşantımın bir şekilde bir dökümünü oluşturduğumu fark ettim, bunu kimi zaman çok deşifre etmeyerek kimi zaman ise daha açık bir şekilde kullandım. Bu nedenle Freud'un bu yöntemi ilgimi çekiyor.

Freud'un cinsellik alanında da öne attığı düşünceler devrin gelişimine göre çok ileri bir boyuttaydı, kimilerinin Freud'u bir sapkın olarak görmelerine de neden oldu. Freud cinsellik hakkında da birçok teori öne sürmüştü, bastırılmış cinsel sorunlarla ilgili araştırmalar yapmıştı. "Cinsellik üzerine üç deneme" kitabında cinsellik kavramının sadece seksle ilgili olmadığını söylemiş, içinde şehvet, tutku, cazibe ve heyecan barındırdığını da öne sürmüştü. Ayrıca cinselliğin çocuklar üzerinde de etkili olduğunu söylemiş, çocuk doğduktan sonra çocuğun dünyayı tanıma süreci esnasında oral ve sadik-anal⁴ olarak adlandırdığı iki dönem geçirdiğini öne sürmüştü ve farklı bir bakış açısı getirmiştir. (Freud,1993, s. 61-62) Freud'un bu cesur tavırları sayesinde belki de Sürrealistlerde cinsellik üzerine daha rahat ve çarpıcı çalışmalar görebiliyoruz.

---

⁴ Freud'un teorisine göre üreme öncesi cinsel örgütlenme evreleridir.

Görsel 3. Salvador Dalí. Kendi İffetleriyle Kendini Kirleten Genç Bakire. 1954 (Yağlıboya, 40.5 x 30,5 cm)
Wikiart.org (Erişim:11.04.2021 <https://bit.ly/3sar0Og>)

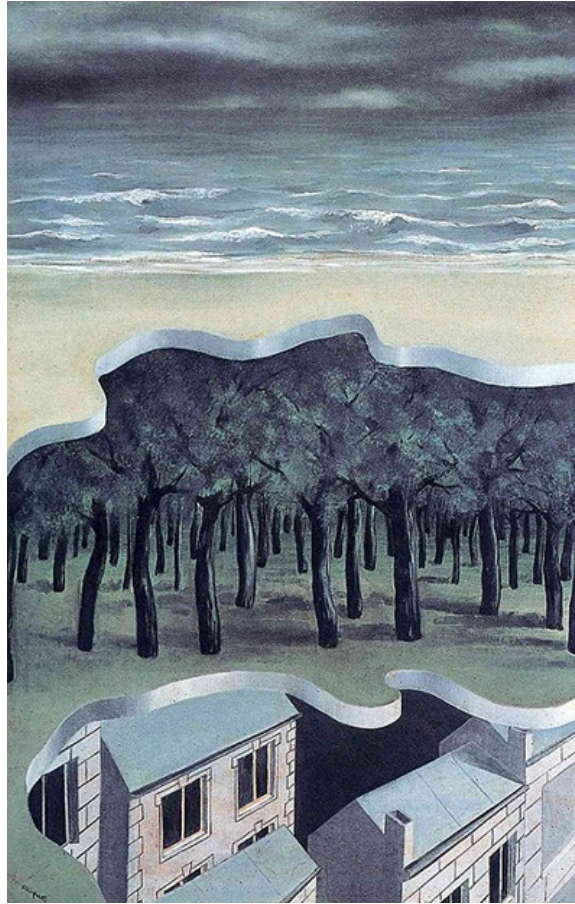
Xavière Gauthier⁵ "Gerçeküstüçülük ve Cinsellik" üzerine yazdığı doktora tezinde, Sürrealizm akımında daha çok erkek egemenliğinde gerçekleştirilen erotizm içerikli eserlerden hareketle, "Sürrealist şiirde kadın iyi ve tapınılacak bir yaratıktır; Sürrealist resimde ise kötü ve kin duyulacak biri." diye bahseder. Rene Passeron da Sürrealizm ansiklopedisinde onun bu düşüncesine katıldığını ve Gauthier' in bu sözünü Freud'a özgü deyimler kullanarak gerçekleştirdiğinden bahseder. (Passeron, 1982, s.80)

Freud'un bütün eser ve teorilerini kendi hayatından çıkarım yaparak ürettiğini söylemek mümkündür. Son dönemlerinde savaşın sebep olduğu zorlu koşulların ve kızının da ölümünün etkisiyle Freud 'Haz İlkesinin Ötesinde'' adlı kitabı yayınlamak için ölüm güdüsünü ortaya koydu, savaşın insanları nasıl bir canavara dönüştürdüğünü gören Freud, insanların içindeki ölüm güdüsüne odaklanmıştı, insanların bilinçaltılarında buna karşı bulunan güçlü

⁵ Xavière Gauthier Fransız yazar, araştırmacı, gazeteci. 1971'de Doktora tezini "Gerçeküstüçülük ve Cinsellik" üzerine yayınlamıştır. Kendisi Feminist bir figürdür.

bir istek olduğunu varsaymıştı. Aynı zamanda günümüzde de kullanılan meşhur ego kavramlarından bu kitapta bahsetti. Freud'a göre beynin karar verme mekanizması üçe ayrılır, bunlar id, ego ve süperego olarak adlandırılır. İd bizim ilkel tarafımızdır, daha çok yemek, tuvalet, cinsellik tarafımızdır diyebiliriz. Superego bizim gelişim sürecimizde öğrendiğimiz ahlaki kurallar, cezalandırılacağımızı bildiğimiz davranışlardır yani bir nevi bizi kısıtlayan, içimize kapanmamızı sağlayan şeyler. Ego ise tam ikisinin ortasındadır, ego bizim bilincimizdir diyebiliriz, gerçeklikle bağdaştırılır ve bize id ve supergo arasındaki dengeyi kurmamızı sağlar. İd bize istiyorum der, supergomuz yapma bu ahlaksızlık der, egomuz ise ikisinin ortasını bularak yaşamımızı sürdürmemizi sağlar. Günümüzde bu teori nöropazarlamada⁶ beynimizi manipüle etme amacıyla ‘Eski beyin, Orta beyin ve Yeni beyin’ olarak kullanılmaktadır.

Görsel 4. Rene Magritte. Populaire Panorama. 1926. 120x80cm

Wikiart. (Erişim: 11.04.2021 <https://bit.ly/3ttvIYf>)

⁶ Nöropazarlama, nörobilim ve pazarlamanın birleşiminden oluşan, yöntem ve uygulamaların birleştirilerek pazarlama alanında kullanılması. Amaç beyni manipüle ederek kişiyi daha çok alıma yönlendirmek.

Popüler Panoramayı yorumlamak kolaydır; ancak bunun için süper-ego, ego ve id arasındaki farkları bilmemiz gerekir. Bu resim üç düzeye bölünmüştür: Yukarıda deniz, yumuşak bir şekilde kumsalı kucaklamakta; ama gökyüzü görünmemektedir. Orta düzeyde ego, ağaç gövdelerinin topraktan dimdik bir şekilde çıkışıyla simgelenmektedir. Bu ormana sığınabilir ve görünmeksizin orada dolaşabilirsiniz. Super-ego'nun kumlu toprağı yumuşak bir humus halinde gelmiştir. Üçüncü düzeyde, siyah bir gökyüzünün önünde terk edilmiş evler görülmektedir. Bu düzeyi bir çeşit açıklık duygusuyla görebilirsiniz (çünkü bu, gizleriyle birlikte id'dir). Pencereler perdesiz, siyah ve görüntüsüzdür. Bacadan duman çıkmamaktadır. Bu terkedilmiş ev teması sanatçının diğer bazı yapıtlarında da görülür. Bu konu kuşkusuz sanatçının annesinin trajik bir şekilde ortadan kaybolmasıyla ilintilidir. (Passerson, 1982, s.192)

Freud'un kendinde kıramadığı bir zevk olan puro sevgisi yüzünden Freud çene kemiği kanserine yakalandı, ağrıları çekilemeyecek derecede arttığında kızına daha önce vasiyet ettiği gibi yüksek dozda morfin alarak hayata veda etti.

Freud hayatımıza başta psikanaliz olmak üzere daha birçok kavramı soktu, bazı tabuları yıkmamızı sağladı, cinsellik- eşcinsellik üzerine daha kolay konuşmamızı, bilinçaltında kalmış kırıntılarımızın tedavi edilebileceğini, kısacası herkesin aynı olmaması ihtimalini sundu bize. Bize bir nevi 20. y.y'in bakış açısını sundu. Günümüzde bile bu bir nevi daha tabusuz ortamın içinde yaşarken Freud 'un yaptıkları etkileyici geliyor, bir de onunla aynı dönem yaşayıp onun fikirlerinden etkilenen bir akım vardı ki onlar da Sürrealistler. Sürrealizmin kurucusu Andre Breton, Freud'a olan hayranlığını her seferinde dile getirmekten çekinmez, hatta Sürrealizmin başlangıcı olarak sayılan Sürrealist Manifestosunda da bundan bahseder.

BÖLÜM 2: SÜRREALİZMİN DOĞUŞU VE KULLANILAN TEKNİKLER

Neden rüyadaki işaretten, gün içinde daha keskin olan bir bilinç düzeyinden beklediğimden daha fazlasını beklemeyeyim ki?

Rüya hayatın temel sorunlarının cevabını bulmak için de kullanılmaz mı?

(Andre Breton)

Sürrealizmden bahsetmeden önce kısaca Dada' ya da değinmek gerekir, Sürrealizmle sık sık anılan Dada akımı aslında Sürrealizmin öncülüğünü yapmaktadır. Birinci dünya savaşı sonrasında daha da gelişen Dada'nın aslında insanların yarattığı bu savaş ve kaos ortamına tepkisi vardı, savaş ortamına muhaliflerdi ve buna karşı çıkmak bir şeyleri değiştirmek istiyorlardı. Savaşın bu karanlık yüzü sanat ve bilim alanını o kadar etkilemişti ki herkes aslında ellerinden geldiğince birtakım şeyleri değiştirmek istiyordu, daha önce de bahsettiğim gibi Freud da tam olarak bu zamanlara tekabül eden bir süreçte 'Haz İlkesinin Ötesinde' adlı kitabını yayımlayarak ölüm güdüsünü sorgulama ihtiyacı duymuştu.

Dada sanatçıları kurulu düzeni yıkmak adına rastlantısallığa ve doğaçlamaya yönelmişlerdir, Tristan Tzara'nın şiir yazmak için bir metni oluşturan sözcükleri keserek bir torbaya atması ve rastgele bir şiir oluşturması bunun bir örneğidir. (Antmen, 2008, s. 123-124) Bu yöntem Sürrealistlerin Otomatizm yöntemiyle benzeşmektedir ancak Dada' da kelimeler hazır bir metinden alınıp rastlantısal bir şekilde oluşturuluyorken, Sürrealistlerin kullandığı otomatizm tekniğinde amaç bilinçaltının bize yolladığı kelimeleri hızlıca yazmaktır, bir noktada bunlar da rastlantısal ve doğaçlama bir haldedir ama bize bilinçaltımız tarafından yönlendirilirler. Sürrealizmin kurucusu Andre Breton 1924'te yayınladığı Sürrealizmin Manifestosunda bu teknik hakkında bilgiler verir;

Kendinizi, zihninizin kendisi üzerinde yoğunlaşmasını olanaklı kılacak kadar uygun bir konumda yerleştirdikten sonra, yazma malzemelerinin size gelmesini sağlayın. Olabildiğince pasif veya alıcı bir ruh haline geçin. Dehanızı, yeteneklerinizi ve başka herkesin yeteneklerini bir kenara koyun. Kendi kendinize sürekli edebiyatın her şeyin öncüsü olan en kasvetli yollardan biri olduğunu hatırlatın. Çabuk şekilde önceden tasarlanmış herhangi bir konu olmaksızın, yazdıklarınızı hatırlamayacak ve yazmış olduklarınızı yeniden okumanın baştan çıkarıcılığına kapılmayacak kadar, hızlı yazın. (Breton, 2009, s. 36-37)

Andre Breton Sürrealizmin kurucusu olarak kabul edilir, Fransa'da 1896'da doğmuştur, kendisi şair ve yazardır, fakat aynı zamanda tıp ve psikiyatri okumuş, I. Dünya Savaşı sırasında bir nöroloji koğuşunda da çalışmıştı. Andre'nin Freud'a olan hayranlığı yadsınamaz bir gerçektir, Freud'un fikirlerini beğeniyor hatta bunu sanat anlayışına da yansıtıyordu. Sürrealist Manifesto'yu yayımlamadan önceki yıllarda Freud'un ünlü yapıtlarını da Fransızca diline çevirip yayımlama fırsatı bulmuştu. Sürrealist Manifestoyu yayımladıktan sonra da manifesto içeriğinde Freud'a olan hayranlığını dile getirdiği görülür, Görünüşe bakılırsa, tamamen şans eseri olarak zihin dünyamızın artık ilgilenmiyormuş gibi göründüğümüz bir bölümü ve benim düşünceme göre, en önemli bölümü ışığa çıkarıldı. Bunun için Sigmund Freud'un keşiflerine şükranlarımızı sunmamız gerekiyor. (Breton,2009, s.14) Breton bir süre Dada'cılarla olan yakın ilişkisinden sonra Sürrealizm akımını kurdu, "Sürrealizm" ifadesini ilk kullanan kişi Guillaume Apollinaire'dir, bu terimi bir tiyatro oyununu tanımladığı sırada bulmuştur, onun bu ifadesi de Andre' ye esin kaynağı olmuştur.

Sürrealizm de Dada gibi olan rutin ve kalıplara sıkışıp kalmış hayata karşı çıktı ama Sürrealistler bunu bilinçaltının derinliklerinde yani içsel dünyayı keşfederek bir nevi en başa, en öze dönerek yapmayı tercih ettiler. İçsel dünya dediğimde elbette sadece bunun içine hayallerimiz ve kurduğumuz düşler girmemeli, gerçek hayatın üstümüzde bırakmış olduğu travmalar, belki de çocukluktan bilinçaltımızda sıkışıp kalmış bir kare, belki de supergomuz'un baskısıyla ahlaksızca olduğunu düşündüğümüz için dışa vuramadığımız bir fantezimiz de bunlara dahildi. Sürrealizm her türlü ahlak ve estetik kaygının dışında saf içsel düşüncelerimizin ürünü gibi tanımlanabilir. Zaman zaman kendimize bile itiraf edemediğimiz bu düşünce ürünleri kimi zaman rüyalarımızın arasına sıkışıp kalabilmekte, kimi zaman da Freudiyen dil sürçmesi⁷ olarak tanımladığımız bir tarzda ağızımızdan kaçırılmaktadır. Sürrealist Manifesto' da Andre Sürrealizmin anlamını; kişinin, düşüncenin gerçek işleyişini sözel, yazılı ya da başka herhangi bir şekilde ifade etmeyi seçtiği katıksız ruhsal otomatizm olarak tanımlamıştır. (Breton, 2009, s. 31)

---

⁷ Freud'a göre bilinçaltı isteklerimiz kimi zaman günlük hayatta ağızımızdan istemsizce kaçabiliyordu, bir şeyi yanlışlıkla açığa çıkararak kimi zaman da küçük düşürücü olan kelime kaçmasıdır. Buna Freudiyen dil sürçmesi denmiştir.

Sürrealizmin ifadesi belli bir tarza ve malzemeye bağlı kalmamıştır, sanatçılar farklı malzemeler ve farklı teknikler kullanmışlardır. Fakat teknikler farklı olsa da kendiliğinden olanı bulmak istemişlerdir. Gerçekle rüyanın birbirine karıştığı bu eserlerde sanatçılar kimi zaman ilk akıllarına gelen kelimelerden yararlanmış, kimi zaman rüyalarını deşifre etmiş, kimi zaman bilinçsizce formlar ortaya çıkararak hareket etmişlerdir.

Sürrealistlerin kullandığı teknikleri aslında bir bilinçaltını ortaya çıkarma oyunu gibi nitelendirebiliriz. Yukarıda da bahsetmiş olduğum Otomatizm tekniği Sürrealizmin en ünlü tekniği olarak ifade edilebilir. Otomatizm tekniğinde esas olan bilinçaltını harekete geçirebilmektir bu yüzden düşüncelerimizi pasif bir duruma getirip, bilinçaltımızın bize gösterdiği yolla ilerlemeliyiz, elimiz bilinçaltımızın sanatçısı olup sözcükleri, çizgileri kâğıda dökülecektir. Yukarıda da belirttiğim gibi Andre Breton'un Sürrealist manifestoda otomatizm tekniğinin inceliklerinden bahsedildiği görülmektedir.

Görsel 5. Yves Tanguy, Joan Miró, Max Morise, Man Ray (Emmanuel Radnitzky). Cadavre Exquis. 1926. (35,9 x 22,9 cm)
Moma.org (Erişim: 21.04.2021) <https://mo.ma/32AFyMT>

Bir diğerk önemli teknik ise ‘‘Exquisite Corpse’’ yani Türkçesi ‘‘Enfes Kadavra’’ olarak bilinen tekniktir. Bu teknik sürrealistler tarafından geliştirildi diyebiliriz, geliştirildi diye söz etmemin sebebi daha önceki yıllarda ‘‘consequences’’ adlı buna benzer bir oyunun olmasıdır.⁸ Bu oyun kelime veya çizimlerle oynanıyordu, kelime ile oynandığı zaman ‘‘sıfat, zarf, fiil’’ gibi kendince belirlenmiş bir sıralaması olması gerekiyordu, çizimle oynandığı zaman ise sırayla kişilerin kafa, vücut, ayak gibi bir sıralamayla gitmesi ortaya çıkacak ürünün tutarlı olması için önemlidir. Kişiler birbirinin ne yazdığını veya ne çizdiğini görmeden sırayla kâğıdı katladıktan sonra bir diğerine verirler, oyunun sonunda ortaya çıkan eser rastlantısal oluşturulmuş bir iş olur, bir önceki katılımcının ne yaptığını bilmediğimiz için de bu bilinçsiz bir katkı sağlamış olur. Bu oyunun ilk katılımcıları Yves Tanguy, Marcel Duchamp, Andre Breton gibi isimlerdir. Bu tekniğin isminin ‘‘exquisite corpse’’ olmasının sebebi ise bu oyundan çıkan ilk cümleler sayesinde, Andre Breton ve arkadaşları bu oyunu oynadıkları bir gün ‘‘le cadavre / exquis / boira / le vin / nouveau’’ yani ‘‘ ceset / nefis / içer / şarap / yeni’’ cümlesinden bu adı koymuşlardır. Bu tekniği Freud’un ‘serbest bağdaştırma’ tekniği ile bağdaştırabiliriz, bilinçsiz bir katkı ile rastlantıların sonucu ortaya bir eser çıkarılmaktadır.

Sürrealistlerin Freud’dan hareketle edindikleri bir diğerk önemli yöntem ise ‘Düşler’, Sürrealistler düş kavramını farklı şekillerde kullanırlar, kimisi uykularında yakaladıkları gece düşleri sayesinde, imgeleri belleklerinin yardımıyla tuale dökerler, kimileri gündüz düşlerinden⁹ yararlanarak bir yaratım sürecine girerler. Dali düş konusunda kullandığı yöntemden şöyle bahsetmiştir,

Tan yeri ağarırken kalkar ve elimi yüzümü yıkamadan, giysilerimi giymeden yatağımın karşısında duran resim sehpasının başına otururum. Böylece sabah kalkar kalkmaz ilk gördüğüm imge, tuvalimin imgesidir; aynen uykuya dalmazdan önce gördüğüm son imge gibi. Gözlerim tuval üzerinde sabitlenmiş bir durumda uyumaya çalışırım, böylece uyuduğumda onun biçimi aklımda kalmış olur. Ara sıra gece yarılarında, birdenbire yataktan kalkar ve tuvale ay ışığında bir kez daha bakarım. Ya da tam iki uyku kestirme arasında, zihnimi hiçbir zaman boş bırakmayan işi gerçekleştirmek için ışıkları yakarım. Gün boyu sehpaımın başında

⁸ Consequences adlı oyunda kişiler sırayla belli bir düzende kelimeler yazarlardı, her kişi yazdığı kelimedenden sonra kâğıdı katlayarak bir diğerine verirdi, en sonunda hikâye okunurdu.

⁹ Uyanık durumda kişinin kafasında yaşattığı, içerisinde çeşitli düşüncelerin, isteklerin, hayallerin ve çevresel gerçek olayların birbirine karıştığı canlı hayallerdir.

otururken, bir medyum gibi gözümü tuvale dikerek devamlı bakar ve kendi imgelem gücümün öğelerini beklerim, beklerim ki tuvalden fırlayıp dışarı çıksınlar. İmgeler böylece ortaya çıktığında onları sıcağı sıcağına, buldukları yerde resmederim. Ancak bazen sehpanın başında saatler boyu, hiçbir şey yapmadan, elimde fırça, hareketsiz olarak ve herhangi bir imgeyi yakalayamadan oturduğum olur. (Dali, 1942, s. 220)

Zihni tam olarak kontrol etmediğimiz bu noktada rüyalar bize derinlerdeki bizden kesitler sunar, hatta bazen rüyalar o kadar büyümlü olur ki belki de yaratıcılığımızı bu noktada bilinçsizce daha çok kullandığımızı düşünürüm. Rüyalar bana hep çok ilginç gelmiştir, sanki başka bir 'ben' in paralel bir evrende yaşadığı bir hayat. Kimi zaman bu hayatımla bağdaşan, sanki bu hayatımın içinden gibi görünen kareler, kimi zaman ise bu dünyadan olmayan ütöpik başka bir yaşantıda buluyorum kendimi. Çok rüya gördüğüm bazı zamanlarda sanki gündüz ve gece iki ayrı hayat yaşadığım izlenimine kapılırım.

Bu yaklaşımına Freud' un bakış açısı ile bakacak olursak belki de şöyle söylemek gerekir, normal yaşantımda rahatça gerçekleştiremediğim veya içimde tuttuğum şeylerin yansımasıdır bunlar, fakat yine de rüyada bile bilincim tarafından ufak bir sansür uygulandığı için bunları farklı yorumlama şekline sahip oluyorumdur. Bazı zamanlarda gerçekten de rüyalarımda kendimi gerçek hayatımda gerçekleştirmeyi içten içe isteyip ama yapamadığım şeyleri yaparken yakalıyorum. Kendi iç dünyamı çok fazla merak edip, iç düşüncelerimi her zaman irdeleyen biri olarak elbette rüyalarım da ilgimi çeken bir noktada. Rüyalarımı gördüklerimi bire bir olarak esere dönüştürmek şeklinde kullanmıyorum, rüyalarımı sorguluyorum ve dediğim gibi bazen rüyalarımın içinde gerçekten de kendimi normal hayatta yapamadığım şeyleri yaparken buluyorum, bu da derinlerdeki benimle alakalı bana ip uçları veriyor. Breton'un söylemiş olduğu şu söz bana çok haklı gelmektedir, "Neden rüyadaki işaretten, gün içinde daha keskin olan bir bilinç düzeyinden beklediğimden daha fazlasını beklemeyeyim ki? Rüya hayatın temel sorularının cevabını bulmak için de kullanılmaz mı? ". (Breton,2009, s.16) Yani ben rüyalarımı irdeleyerek, kendimle alakalı bir keşif için kullanıyorum bu da bana onları bir esere çevirme fikri veriyor.

Görsel 6. Leyla Niyazberdiyeva. Koleydoskope 1. 2019. (Fotoğraf, 70 x 100 cm)

LeylaPortfolio. (Erişim 21.04.2021 <https://bit.ly/3bcevMv>)

Görsel 7. Leyla Niyazberdiyeva. Koleydoskope 2. 2019. (Fotoğraf, 70 x 100 cm)

LeylaPortfolio. (Erişim 21.04.2021 <https://bit.ly/3bcevMv>)

Rüyalardan aldığım fikirleri dijital bir ortama taşıırken bazen bu görüntüleri doğrudan ifade etmek şeklinde değil de onları bozmak, sansürlemek, alışılmışın dışında renklere sahip olmasını sağlamak istiyorum. Bunun için aslında rastlantısal bir yöntem kullandığımı söyleyebilirim, çünkü istediğime ulaşmak için görüntüler üstünde çeşitli efektler, bozmalar, ışık denemeleri, eğip bükmeler, çeşitli görüntüleri birleştirme ve ondan yeni bir görüntü elde etme şekliyle kullanıyorum. Eski yıllardan beridir sürreal sanatçılar arasında fotomontaj, kolaj, triptografi¹⁰, fotoğrafı ters çevirerek kullanma ve buna benzer yöntemlerin kullanıldığı

¹⁰ Triptografi, bir film rulusunun üç kez kullanıldığı (ya aynı fotoğrafçı tarafından ya da üç farklı fotoğrafçı tarafından) ve şanslı olacak şekilde üç kez pozlanmasına neden olan otomatik bir fotoğraf tekniğidir.

bilinir, ancak teknolojinin gelişimi ile fotoğraf düzenlemeleri öyle bir noktaya geldi ki, fotoğrafı montajlayarak kendi geręeęimizi inşa edebilir hale geldik. Tamamen kendi kafamızdan tasarladığımız bir dünyayı, geręeęinden ayırt edilemeyecek şekilde sunabiliriz.

3.BÖLÜM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE FOTOĞRAF MANİPÜLASYONU, BU ALANDA YAŞANAN TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE BU BAĞLAMDA KİŞİSEL İŞLERİM

Günümüzde fotoğraf manipülasyonu sanatçıları fotoğraf düzenlemeleri için genellikle Photoshop, İllustrator gibi programları kullanmaktadırlar, bu programlarda eski yıllarda kullanılan tekniklerin zahmetsiz bir şekilde gerçekleştirilmesi mümkün, örneğin eski yıllarda karanlık oda sayesinde yapılan fotomontaj efektlerini artık saniyeler içinde programlarda gerçekleştirebilir hale geldik, üst üste fotoğraf bindirme tekniği eski yıllarda filmin yeniden kullanılmasıyla elde ediliyorken, günümüzde bunu yine çok kısa bir sürede elde edebiliyoruz.

İlk fotoğraf Joseph Nicephore Niepce' in 1826 tarihinde Camera Obscura ile sekiz saatlik bir pozlama sonucu çektiği bir manzara fotoğrafıdır, ilk insan fotoğrafı ise Joseph Nicephore Niepce'nin ortağı olan Louis Daguerre tarafından 1838'de çekilmiştir, fotoğrafın çekim süresi dakikalarca sürdüğü için aslında Louis kalabalık bir sokağı çekmeye çalışırken sadece uzun süre ayakkabılarını orada boyatmakta olan bir adam görüntüde yer almış. (<https://bit.ly/33BGi4T>)

Fotoğrafın ilk kullanım amacına bakarsak aslında bize var olan görüntüleri belgelemeyi sağlıyordu, yani fotoğraf bir belge niteliğindedir. Fotoğrafın amacı önceleri dünyada yaşananları kaydetmekti, bunlar savaş görüntüleri olabildiği gibi, aile portreleri, devrimler, turistik görüntüler, hayattan kareler gibi yaşananı belgeleme yönündeydi. Fotoğraf bu nedenle güvenilir bir kaynaktı, çünkü gerçeği bire bir yansıtıyordu ta ki insanlar fotoğrafları manipüle etmeye başlayana kadar. Fotoğraftaki bu kırılım 1850-1870 yılları arasında bir grup İngiliz fotoğrafçının çoklu baskı sistemini kullanarak eserler üretmesiyle gerçekleşmiştir, bu grup fotoğrafları montajlayarak, yeniden kurgulayarak yani kısacası gerçekliklerinden çıkarıp farklı bir gerçekliğe sokarak fotoğraftaki gerçekliğin zedelenmesine neden olmuştur. (Özel, 2005, s. 277)

İlk fotoğraf manipülasyonun amacı net olarak bilinmese de bunun estetik kaygılar odaklı olduğu tahmin edilmektedir. Calvert Richard Jones¹¹ Akdeniz’de bir fotoğraf gezisine çıkar, Malta’da verdiği mola sırasında bir Malta Manastırını ziyaret eder, burada dört keşişin fotoğrafını çeker, bu fotoğrafta keşişler arkalarına parlak beyaz bir gökyüzünü alarak fotoğrafta koyu renkli cüppeleriyle bir kontrast oluşturuyorlar. Bu fotoğraf bize tarihi değeri olan belge niteliğindeki bir fotoğraf gibi geliyorsa da gerçek bu şekilde değil. Araştırmalar gösteriyor ki günümüze kadar gelmiş olan bu fotoğrafın negatifinde aslında beşinci bir keşiş göze çarpıyor, burada yapılan şey mürekkeple figürü kapayıp yok etmektir ve beşinci keşiş ortadan kaybolmuştu. Bunu Jones’un özellikle yapıp yapmadığı bilinmemektedir, ancak bilindiği üzere Jones belgesel hakikatliğe pek önem vermiyordu ve muhtemelen beşinci keşişin kadrajı çok fazla doldurduğunu düşünmüş olmalıydı ki onu oradan silme ihtiyacı duydular. Bu hangi nedenle veya kim tarafından yapılmışsa yapılsın ilk fotoğraf manipülasyonu böylece yapılmış oldu. (Fineman, 2012, s. 1,2)

Görsel 8. Calvert Richard Jones. Capuchin Friars. 1846.

FakingIt. (Erişim:04.05.2021 <https://bit.ly/3b393vn>)

Keşişlerden beşincisinin kayboluşu bu kadar merak ve ilgi uyandırırken, bugün bir fotoğrafa baktığımızda artık onun gerçek olmama ihtimalinin var olduğunu farkındayız. Fotoğrafların

¹¹ İngiliz matematikçi ve ressam olan Calvert Richard Jones, çektiği fotoğraflar ile de tanınır, fotoğrafçılığı bir meslek olarak yapmasa da yaratıcılığı onu bugün de anmamıza sebep oluyor. Jones üst üste binen görüntülerle panoramik fotoğraf çekmek için de kendi yöntemini geliştirdi.

manipölasyonu kolay ve herkes tarafından kullanılan bir araç haline geldi, özellikle sosyal medyanın da gelişimi ile kişiler sosyal medyaya koyacakları fotoğrafı öncelikle kendi zevk ve isteklerine göre kolayca düzeltebiliyorlar. Fotoğraf manipölasyonları aynı zamanda siyaset, din, ırk, cinsiyet gibi konularda da propaganda amaçlı çokça kullanılmaktadır. Bir diğer kullanım alanı ise elbette ki sanat, fotoğrafın yıllar içinde kat ettiği büyük yol fotoğrafı bir sanat nesnesi yapmıştır. Önceleri belge niteliği taşıyan fotoğraf zamanın ilerlemesiyle estetik kaygıları olan sanatsal bir işe dönüşmüştür. Fotoğrafın çıkışıyla aslında birçok ressamın da fotoğrafa yöneldiği görülmüştür, böylece fotoğraf birçok sanat akımına konuk olmaya başlamıştır. Kimi sanatçılar fotografik gerçeklikleri devam ettirirken, kimileri görüntüleri bozmayı tercih etmiş, kimileri kolajlarla yeni bir gerçeklik oluştururken kimileri ise farklı teknikler kullanarak fotoğrafın ışığını değiştirmiş, fotoğrafı soyutlamış veya bozular gerçekleştirmiştir.

Görsel 9. Oscar Gustav Rejlander. Two Ways Of Life. 1857. (40.6 x 76.2 cm.)
MetMuseum. (Erişim: 04.05.2021 bit.ly/3edA6WR)

Thomas Couture tarafından yapılan ibadet resmine benzerliğiyle bilinen, Oscar Rejlander'ın 30 ayrı negatiften yaptığı birleşik fotoğrafı 'Two Ways of Life' resim ve heykellerle birlikte sergilenerek dikkatleri üzerine toplamıştır ve fotografik gerçekliğin bozulması anlamında tepki çekmiştir. (Özel, 2005, s. 277)

Benim fotoğraf bozma serüvenim estetik kaygılar ve hayallerimdeki nesnelere kadraja yerleştirebilme hayalimle başladı, zihnimde oluşturmuş olduğum bir kareyi gerçeğe dökme aşamasında bazen mekân sorunundan, bazen ışık ve renk sorunundan, bazen ise kafamdakinin daha soyut görünmesi isteğimden dolayı manipülasyonlara başvurmaya başladım. Zihnimizde canlandırdığımız veya rüyalarımızda karşımıza gelenler her zaman gidip bir fotoğraf karesi ile çekilebilecek şeyler olmuyor, birçoğuna belirli müdahaleler yapmak gerekiyor. Videoda da fotoğrafta da her zaman belirli renk, bozma ve bir şeyleri manipüle etmeye ihtiyaç duydum. İlk serüvenlerimi anlatırken sanırım ilk video manipülasyonlarımdan olan ‘Zaman Karmaşası’ adını verdiğim çalışmamdan tam da burada bahsetmek yerinde olacaktır.

Görsel 10. Leyla Niyazberdiyeva. Zaman Karmaşası. 2018. Video.

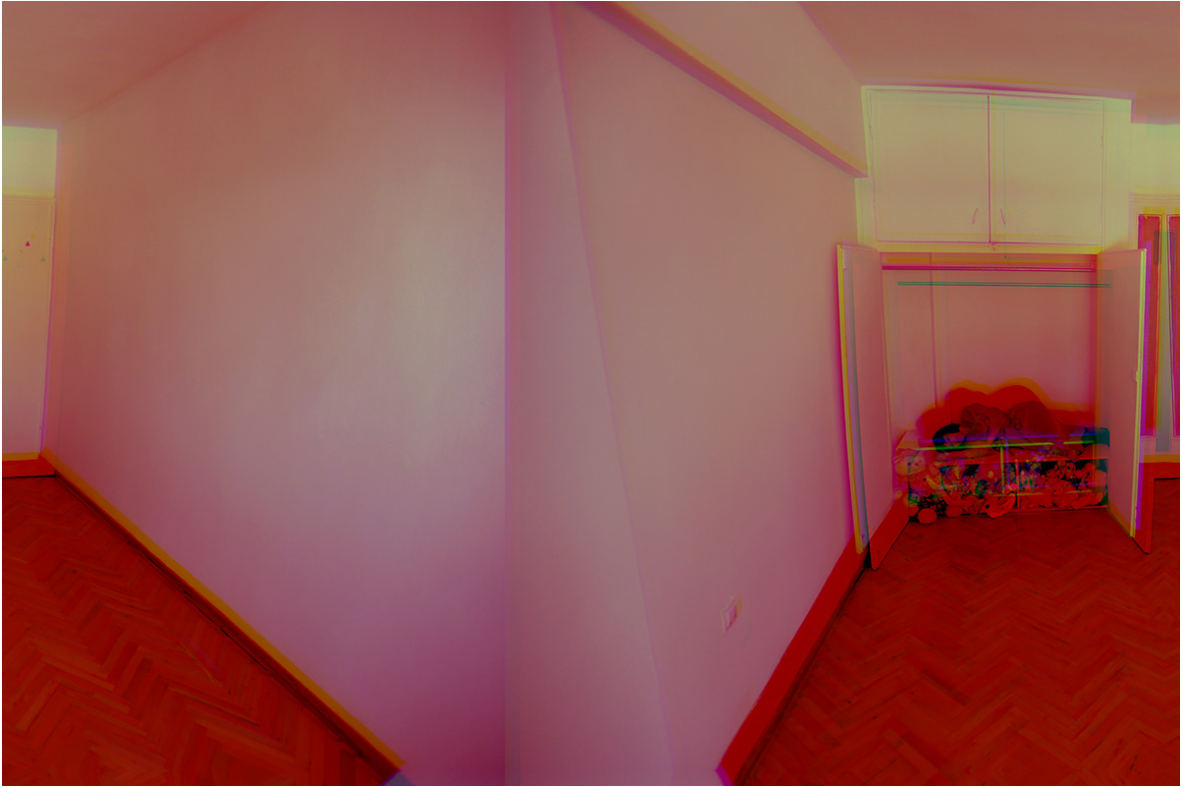
LeylaPortfolio. (Erişim. 07.05.2021 <https://bit.ly/3f61Lbq>)

Zaman karmaşasında öncelikle gerçekte var olamayacak renkleri görürüz, renkler bize gerilimli bir havayı yansıtırlar, ağaçların yaprakları dökülmüştür ve kuru dallarıyla gözümüze çarparlar, yağmur çok hızlı yağmaktadır, yağmur taneleri gözümüze çarpar, tam tüm bunlara odaklanmaya başladığımız sırada çan sesleri yükselir ve bu zamanın

habercisidir, an sesleri gürültülü bir şekilde almaktadır ve birden ortam bir kum saatinden geermişçesine dalgalanmaya başlar. Renklerin gerginliği, kuru dal ve kasvetli hava ortasında izleyici kendini bir an sesiyle ürkümüşken bulur, görüntüyle beraber izleyici de zaman süzgecinden geçmektedir.

Bazen bir konu ararken aslında konunun tam da ortasında olduğumu fark ederim, yaşadığım her an aslında bana bir konu oluşturabiliyor. Anlar, hayaller, bilinçaltı, gündelik yaşam. Fakat hayal gücüm her zaman günlük hayat kadar sıradan ve renksiz olmayabiliyor. Hayal gücümü eserlere yansıtabilmek için kimi zaman müdahaleler gerekebiliyor, bazen renk değişikliği, bazen bir mekân bozması, belki bir aynalama ile konu çok farklı bir değere taşınmış oluyor. Manipölasyonlar benim için kafamdakini gerçek hayata yansıtmak için bir araç görevi görüyor.

Görsel 11. Leyla Niyazberdiyeva. Bağımlı. 2020. Fotoğraf.

LeylaPortfolio. (Erişim: 07.05.2021 <https://bit.ly/2RBn7FK>)

Sürreal fotoğrafçıların da manipülasyon yapması, tam da onların ihtiyacı olan şeydi. Gerçeklikle alay etmek, gerçekliği bozmak, gerçekliğin o çirkinliğini yok etmek istiyorlardı. Elbette düşlerini ve iç gerçekliğini yansıtmak için manipülasyon iyi bir yöntemdi, bu yolda bir sürü fikir çıkabilirdi ama bence onlar için bir diğer araç da tüm dünyanın gerçeklik olarak adlandırdığı fotoğrafın gerçekliğini bozma zevkiydi bir yandan da.

Andre Breton'un Sürrealist Manifestoda insanların dünyevi gerçekleriyle alakalı şöyle bir cümlesi geçer: " Hala dünyadaki konumlarıyla ilgilenen insanlar, Sürrealist bir deneyden ne bekleyebilir? " Breton bu cümlesinde Sürrealizmin kudretini göklere taşıırken, dünyevi gerçeklerle ilgilenen insanları da küçümsemiş. Elbette tüm sürrealistler fotoğrafı gerçekleri bozmak için kullanmamışlardır.

1898 doğumlu René Magritte daha çok yağlı bovalarıyla tanınır. Yaptığı eserlerde sanki gerçeği sorgulamaktadır, gerçekçi bir yöntemle anlatımı sağlasa da çalışmalarında gerçekdışı bir dünya olduğu belli olmaktadır, sürrealistler bu tarza veristik¹² adını vermişlerdir. Magritte deyince muhtemelen aklımıza fötr şapka, elmalar, belki de bir pipo gelecektir. Magritte 'in en bilinen eserleri fotografik eserleri olmasa da fotografik eserlerine baktığımızda da aslında aynı tarzı oraya da taşıdığını görebiliyoruz. Ne yazık ki Magritte çektiği fotoğrafları yaşamı boyunca pek paylaşma niyetinde değildi, fakat ölümünden sonra birçok fotoğraf ortaya çıkınca, o noktada da ne kadar etkileyici işler ürettiğini görme fırsatımız oldu. Magritte bazen yazıyla fotoğrafı aynı anda kullanma ihtiyacı duyar bazen ise fotoğraflarda bir şeyi bir şeyin ardına gizleyerek bir gizem oluşturur. Bu yöntemle kendi gerçekliğini yaratır, sorguladığı reel gerçekliğin ötesinde bir şey oluşturur. Özellikle Magritte'in fotoğraflarda yüzü gizleyerek kullandığına şahit oluyoruz, bu konuda Xavier Cannone¹³ şöyle bir ifade kullanmıştır; "Magritte'e göre bir yüz, birinin gerçek doğasını ifade edemez, yalnızca bir görünüm, "sahte bir ayna" sunar, "

---

¹² Sürrealizm aslında ikiye ayrılır veristik sürrealizm ve biyomorfik sürrealizm. Veristik sürrealistler bilinçaltında oluşturdukları görüntüleri gerçek görüntülerle birleştirirler, bu bağdaştırma beyinde yapılır.

¹³ Xavier Canonne sanat tarihçisi ve Rene Magritte: The Revealing Image adlı serginin küratörüdür.

Görsel 12. René Magritte. Le Géant. 1937. Fotoğraf.
TaikooPlace. (Erişim 07.05.2021 <https://bit.ly/3vJMfsu>)

Görsel 13. René Magritte. René Magritte and The Barbarian. 1938. Fotoğraf.
TaikooPlace. (Erişim 07.05.2021 <https://bit.ly/3vJMfsu>)

Bir şeyleri gizleme fikrini aynı şekilde ben de çalışmalararımda kullanıyorum, özellikle yüzleri gizleme fikri bana her zaman çok cazip gelmiştir. İnsan vücudunda duygularını en çok ele veren şey yüz ifadesidir, yüzü gizlediğimiz zaman bir maske ile veya bir cisimle, o maskenin, o cismin ardında neler olduğunu bilemiyoruz ve bu bize hem korku hem gizem sağlıyor. Yüz ifadesini saklamak aslında karşıdaki şeyle bir nevi duvar örmek, iletişimini kısıtlamak gibi geliyor bana. Bu aslında çocukluğumdan gelen bir şey, önce palyaçolar sonra filmlerdeki maskeli karakterler, çizdiğim portrelerde yüzü hep es geçmem gibi konular olduğu için ifadesizlik mevzusunu işlerimde çok sık kullandım.

Görsel 14. Leyla Niyazberdiyeva. Göç. 2020. Fotoğraf.
LeylaPortfolio. (Erişim 08.05.2021 <https://bit.ly/3f7JUAU>)

Kendi iç dünyamla birleştirerek kullandığım ifadesizlik genellikle tüm fotoğraflarımı kapsar, aslında bu hislerimi saklamak, paylaşamamak, bazen bir nevi izleyici ile bir duvar örme ihtiyacından kaynaklandığı kadar estetik açıdan beni çeken ve benim de içimi ürperten bir sebepten geliyor. Fotoğraflarda kendi meselelerimden yola çıktığım için fotoğraflarda genellikle kendimi kullanmayı tercih ediyorum, bu noktada Claude Cahun'dan bahsetmek istiyorum. Sanatçının gerçek adı Lucy Renee Mathilde Schwob 'tur, adını değiştirmesinin sebebi ise cinsiyet ayırımı gözetmeyen bir isim istemeseydi, eril veya dişil olmak ona göre değildi. Bilinçaltını ve kimlik konularını araştıran Fransız Sürrealist bir sanatçı olan Cahun da fotoğraflarında kendini kullanmayı tercih etmiştir.

Cahun yüzünü gizlemeden fotoğraflar çeker fakat fotoğraflarında kendisinin bir kadın mı yoksa bir erkek figürü mü olduğu şüphe çekmektedir, Cahun bu konuda "Bu maskenin altında başka bir maske" sözlerini kullanmış. (<https://bit.ly/3twEYKY>)

Görsel 15. Claude Cahun. Self portrait. 1927. 24.5 x 19.3 cm. Fotoğraf.

Artnet. (Erişim 08.05.2021 <https://bit.ly/2SAFs6i>)

Görsel 16. Claude Cahun. "I am in training don't kiss me " series. 1927. Fotoğraf.

TheArtStory. (Erişim: 08.05.2021 <https://bit.ly/3hbGDTP>)

Cahun 'un her bir oto portresi diğ erinden daha farklı, ço ğ u oto portresinde Cahun 'un doğ rudan kameraya bakan donuk bakış larını görü yoruz, kimilerinde erkeksi bir görünüm sergilerken, kimilerinde kadı nsı bir yön görürüz, bazen onu bir dolabın arasında yatmış küçük bir kız çocu ğ u olarak görürken, bazen de elinde ağı rlık olan güçlü bir karakter olarak karış ı mıza çıkar. Bütün fotoğ rafları birbirinden çok ayrı gü zellikte ve kesinlikle görü lmeye de ğ er ama ben bu iki fotoğ rafı tercih ettim, burada Cahun'un cinsiyet kavramını hem eril hem diş il açı dan ele aldı ğ ını görü yoruz, bu noktada aslında iki durumda da bu kimlik Cahun'dan baş kasına ait de ğ ildir, görünüş ün de ğ iş mesi insanın iç düş ünçe ve kalı plarını de ğ iş tirmez o yüzden bu noktada bence dünyevi gerçe ğ i yine bir kenara bırakmış oluyorum. Gö zle gö rdüğ ü müz her şey aslında gö rdüğ ü müz gibi de ğ ildir ve kiş inin derinine inmedikçe, onu tanımadıkça, diş görünüş ü yle ve toplumsal ahlakla onu sı namak yanı ř olacaktır.

Claude Cahun'un bu güçlü anlatımı devamında birçok sanatç ı yı da etkisinde bırakmış ır, Cindy Shermann, Gillian Wearing bunların en bilinenlerindedir. Claude fotoğ raflarında kolaj ve yazı gibi teknikleri de kullanmış ır ama benim bu sanatç ı yı anlatmamdaki en büyük ihtiyacım elbette onun bilinç altına olan ilgisi ve fotoğ raflarında kendini kullanıyor oluş u, sonradan keş fetmiş olduğ um bu sanatç ı nın bazı fotoğ raflarındaki maske kullanı mları da kendi iş lerimle bağ daşı tı ramam sebebiyle ayrıca ilgimi çekmiş tir.

Görsel 17. Leyla Niyazberdiyeva. Kimliksiz. 2019. Fotoğ raf.

LeylaPortfolio. (Eriş im 09.05. 2021 <https://bit.ly/2Sxx47r>)

'Kimliksiz' (Görsel 16) adlı çalışmam bana tuhaf gelen şeyleri araştırdığım bir dönem ortaya çıktı, maskelerin ifadeyi ve kimliği gizlemede güçlü bir yönü vardı, bir izleyici olarak maskeden en etkilendiğim alan sinema oldu, uzun yıllardır benim için ürpertici veya tuhaf olarak akılda kalan sahnelerin genellikle maskeli, ifadesi belirsiz karakterler olduğunu fark ettim. Daha sonra çocukluğumda palyaçolardan da pek hazzetmediğimi anımsadım, palyaçoların yüzünde her zaman boyanmış sahte bir gülümseme vardı ve o boyalı yüzlerin ardında kimin olduğunu bilememek insana ürkütücü geliyordu, insanlar arasındaki en güçlü şey aslında iletişim ve bu iletişimin çoğunu yüz ve mimiklerden ele aldığımız için bir yüzü yok etmek demek o kimliği yok etmektir. Kimliksiz çalışmamı yaptığım dönemde aynı zamanda kendi iç çatışmalarımı yaşadığım bir dönem olduğu için aslında bir yandan kendi iç dünyamı da sorguladığım bir dönemdi. Bu yüzden aslında buradaki maskeli ben izleyici ile bir bariyer de kurup bir duvar örmek de istiyor. 'Kimliksiz' (Görsel 16) çalışmamda arkamda görünen boş cam ise bir önceki 'Öze Dönüş' adlı işime göz kırıyor, 'Öze Dönüş' adlı video-performans çalışmamda kendi iç çatışma ve karmaşalarımı ifade etmeye çalıştığım bir çalışmamdı.

Görsel 18. Leyla Niyazberdiyeva. Frekans. 2019. Fotoğraf serisi.

LeylaPortfolio. (Erişim 09.05.2021 <https://bit.ly/3fjrkpR>)

Görsel 19. Leyla Niyazberdiyeva. Frekans. 2019. Fotoğraf serisi.

LeylaPortfolio. (Erişim 09.05.2021 <https://bit.ly/3fjrkpR>)

'Frekans' çalışmam bunları takiben yaptığım bir video-performans işiydi, aynı zamanda bu işimi fotoğraflayarak küçük bir fotoğraf serisi oluşturduk. 'Frekans' adlı çalışmamda gaz maskesi olması izleyiciyi hep yanılsamaya düşürmüştür, bu çalışmam bir nükleer felaket başlığıyla özdeşleştirilir fakat aslında yine konu tamamen kendi felaketlerim. Elbette sadece kendimle alakalı demek belki de yanlıştır, çünkü aslında yaşadığın çevre, coğrafya, yanında olup bitenler dolaylı veya doğrudan kişiyi de etkiliyor. Bir gaz maskesi kullanıyor oluşumun sebebi oksijen ihtiyacımı ancak bir maske sayesinde, onun ardında karşılayabiliyor oluşumun sebebi, yani maske aslında sadece bir metafor benim için bu noktada. Video-performansımın içinde maskeli bir figür yani ben küçük bir kuyu içinde sıkışıp kalmıştır, küçük bir kuyuda sadece maske sayesinde nefes almaya devam eden figür duvarları tek tek sınıyarak bir çıkış yolu aramaktadır, üzerinde pembe güzel renkli saten bir sabahlık vardır. Video sırasında maske içindeki zor nefes alışlar ve çaresizce figürün bir çıkış yolu aramasını izleriz, burada sancılı bir süreç yaşanır. En sonunda figür yavaşça üzerindeki pembe sabahlığı çıkarmaya başlar, kısa siyah yakalı ve her an buruşabilecek kısa bir elbiseyle kalır, ardından maskesini de çıkarır ve rahat bir nefes alarak üstünden attığı nefes almasını

sağlayan fakat kimliğini gizleyen o maskeyi ve maskenin ardında gizlenerek oluşturduğu o pembe dünyasını, rahat sabahlığını atar. Bu noktada figür kendi yüzü ile maskesiz bir şekilde fakat gerçeklerle yüzleşerek rahatsız bir elbiseyle ortada kalmıştır.

O dönem gözlemlediğim şey aslında tam olarak buydu, acılarımı, hayal kırıklıklarımı, içinde yaşadığım zorlukları gizlemek insanı rahat biri haline dönüştürüyordu herkesin gözünde, pembe saten sabahlığınla mutlu bir şekilde ilerleyebiliyordun fakat kendinle baş başa kaldığında maskenin içinde ne kadar rahat nefes alamadığımı, sabahlığı çıkardığında da aslında ne kadar rahatsız ve kıvılcıktan üstün buruşacak bir halde olduğunu hatırlıyordun. Yani işlerimdeki parçaların çoğu aslında bir metafor.

Elbette Sürrealist fotoğraf deyince Man Ray gibi bir isimden söz etmeden geçmek mümkün olmayacaktır. Man Ray 1890 Philadelphia doğumludur, Man Ray' in bir diğer ismi de Emmanuel Radnitzky. Man Ray kendine bir fotoğraf makinesi aldığı anda muhtemelen bunun bir aşka dönüşeceğini bilmiyordu, önceleri eserlerini fotoğraflamak amaçlı bir makine edinmiş olsa da fotoğrafın büyümesine kapılan Ray kendini sanatsal anlamda fotoğraflar çekerken buldu. Bu konudaki heyecanını aslında şu sözlerle anlamak da mümkün, ‘‘Sonunda yapışkan boyadan kurtuldum, artık ışığın kendisiyle doğrudan çalışıyorum.’’ (<https://mo.ma/3f7ac6j>)

Man Ray sadece fotoğraf çekmekle kalmamış aynı zamanda fotoğrafa yeni şeyler de katmıştır,

‘‘...profesyonel bir fotoğrafçı oldu, birçok portre yaptı, rayogram'ları icat etti ve böylece kamera kullanmaksızın uygulanan bu fotoğraf çekme tekniğine kendi adını verdi. Bu teknik Christian Schad ve Moholy-Nagy tarafından da keşfedilmişti. Bu teknikte obje, duyarlı kâğıt üzerine seriliyor ve kâğıt üzerinde objenin bir ‘‘beyaz gölgesi’’ belirene kadar ışığa tutuluyordu. Man Ray bu tekniği, beyaz ve siyahla oynayarak gündüzle gecenin belli belirsiz sentezini elde ettiği lirik bir güç kazanana kadar geliştirdi. ‘‘ (Passerson,1982, s.233)

Görsel 20. Man Ray (Emmanuel Radnitzky). 1922. 22,7 x 17,1 cm. Rayograf.

Moma. (Erişim 11.05.2021 <https://mo.ma/3eyJSDe>)

Görsel 21. Man Ray (Emmanuel Radnitzky). 1922. 22,5 x 17 cm. Rayograf.

Moma. (Erişim 11.05.2021 <https://mo.ma/2RIHBMA>)

Man Ray Fotogramla çalışırken bazen de görüntüleri hareket ettirir böylece onlara boyut katardı. Eskiden uzun bir işlem gerektiren bu yöntemi bugünlerde program sayesinde saniyeler içinde yapmak mümkün, normal renkli bir fotoğrafı yükleyip bile bu görüntüyü kaydırarak, renklerini değiştirerek ve negatif hale döndürerek elde edebiliriz. Man Ray 'in bu tarzdaki fotoğrafları gerçeklik algısını doğrudan bozuyordu, negatif halde olan bu görüntüler aslında direk olarak gerçeğin tam tersiydiler. Man Ray bu yöntemin dışında kolaj, Solarizasyon¹⁴, çoklu pozlama gibi birçok manipülasyon çeşidini kullandı. Bu manipülasyonlar sayesinde fotoğraftaki gerçek algısı bozuluyordu, fotoğraf artık eskisi gibi sadece gerçekleri görüntüleyen belge niteliğinde bir şey değildi. Fotoğrafla oynanabilirdi, nesnelere çoğaltılabilirdi, renkleri değiştirilebilir, fotoğraftan gereksiz nesnelere çıkarılabilirdi. Man Ray 'in fotoğrafa olan katkısı yadsınamaz, sadece fotoğraflar çekerek ve yeni

---

¹⁴ Solarizasyon işlemi, normal geliştirme işlemi sırasında duyar katın çok kısa süreli olarak beyaz ışığa gösterilmesi ve daha sonra geliştirme işlemine devam edilmesidir.

yöntemleri fotoğrafa katarak değil aynı zamanda yazdığı makaleler ile de fotoğrafa katkısı olan bir sanatçıydı. Man Ray 'in fotoğrafa olan tutkusu yadsınamazdı.

Görsel 22. Man Ray (Emmanuel Radnitzky). Sleeping Woman. 1929. 16,5 x 21,6 cm. Solarizasyon.

Moma. (Erişim 11.05.2021 <https://mo.ma/2RIO8a4>)

Görsel 23. Man Ray (Emmanuel Radnitzky). İsimsiz. 1931. 28,9 x 22,2 cm. Jelatin gümüş baskı.

Moma. (Erişim 11.05.2021 <https://mo.ma/2R8l0t2>)

Sol tarafta görünen 'Sleeping Woman' adlı Man Ray çalışması bir Solarizasyon işlemi ile oluşturulmuştur. Fotoğraf karesinin bazı kısımları negatif gibi görünürken diğer kısımları net bir şekilde reeldir, siyah tonları daha baskın bir şekilde öne çıkmıştır gerçek ve gerçek dışı arasında bir fotoğraf görünümündedir.

Sağ taraftaki Garmon¹⁵ çalan kadın fotoğrafında (Görsel 22) ise iki görüntü üst bindirilerek kullanılmıştır. İki fotoğraf da farklı yönlere bakmaktadır düz olan fotoğrafta kadının daha

¹⁵ Rus halk oyunlarının vazgeçilmez müzik aletlerinden biridir.

ciddi bir poz sergilediği görülmektedir, ters çevrilmiş fotoğrafta ise kadını gülümseyerek görmekteyiz. Garmon' un hareketinin de değiştiği görülmektedir, bir fotoğrafta kapalı haldeyken bir fotoğrafta açılmıştır, yani fotoğraf aslında durağan bir halde değildir, hareketi de içine alan bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Adeta yaşayan bir fotoğraf gibidir.

Geçmiş yıllardan bu yana hayatımıza giren teknolojik gelişmeler sayesinde fotoğraf manipülasyonundaki gelişmeler de çok ayrı bir yere geldi. Dijital teknolojilerin hayatımıza girmesiyle yaşam tarzımız değişti, teknoloji hayatımızın her alanında yer almakta ve bize daha hızlı bir hayat sunmaktadır. Bir günümüzü baz alalım, sabah telefonumuza kurduğumuz alarmla gözlerimizi açıp kahve makinemizin düğmesine basıyoruz ve kahvemiz demlenirken döner başlıklı diş fırçamızla dişimizi fırçalıyoruz, asansör kullanarak arabamıza ulaşıyor ve navigasyondan bize yol tarif etmesini istiyoruz. İşimize ulaştığımızda kartımızı okutarak ofisimize giriş sağlıyor veya parmak izi sistemini kullanıyoruz, masamıza oturduğumuzda bilgisayarımızdan tüm haberlere anında ulaşabiliyor ve iş yazışmalarımızı yine internet üzerinden sağlıyoruz, yemek söylemek için bir yemek uygulaması kullanıyor ve öğle arasında bulduğumuz vakti bir alışveriş sitesinde geçirerek kendimize kıyafet satın alabiliyoruz. Evimizde bir kameraya sahipsek bunun kontrolünü telefonda ayarlayabiliyor, hatta fırınımızı bile bir uygulama sayesinde daha biz eve gelmeden ısıtabiliyoruz. Gündelik hayat bu kadar hızlı teknolojiye adapte olabiliyorken elbette sanat da bundan payını alıyor.

Sergi gezmek için artık bir galeriye gitmemiz gerekmiyor, bilgisayar veya telefon ekranımızdan dünyanın en uzak köşesinde açılan bir sergiyi bile sanal bir şekilde gezebiliyoruz. Daha da önemlisi bir sergiyi açmak için artık insana da ihtiyaç yok, yapay zekâ da artık kendi sanatını üretebilir bir hale geldi ve eserler yüksek fiyatlara alıcı bulmaya başladı. 2018 yılında Obvious ¹⁶kolektifi tarafından GAN algoritmasıyla¹⁷ üretilen 'Edmond De Belamy' portresi bir müzayedede 432.500 dolara alıcı buldu. Bu eseri bir yapay zekâ üretmiş olsa da resmin reel hayatta bir varlığı vardı, yani müzayedede de çerçeveli bir şekilde satılmıştı. Günümüzde ise bir resmin veya bir fotoğrafın reel dünyadaki varlığı artık bir önem arz etmemektedir.

---

¹⁶ Paris merkezli üç kişinin oluşturduğu bir kolektiftir.

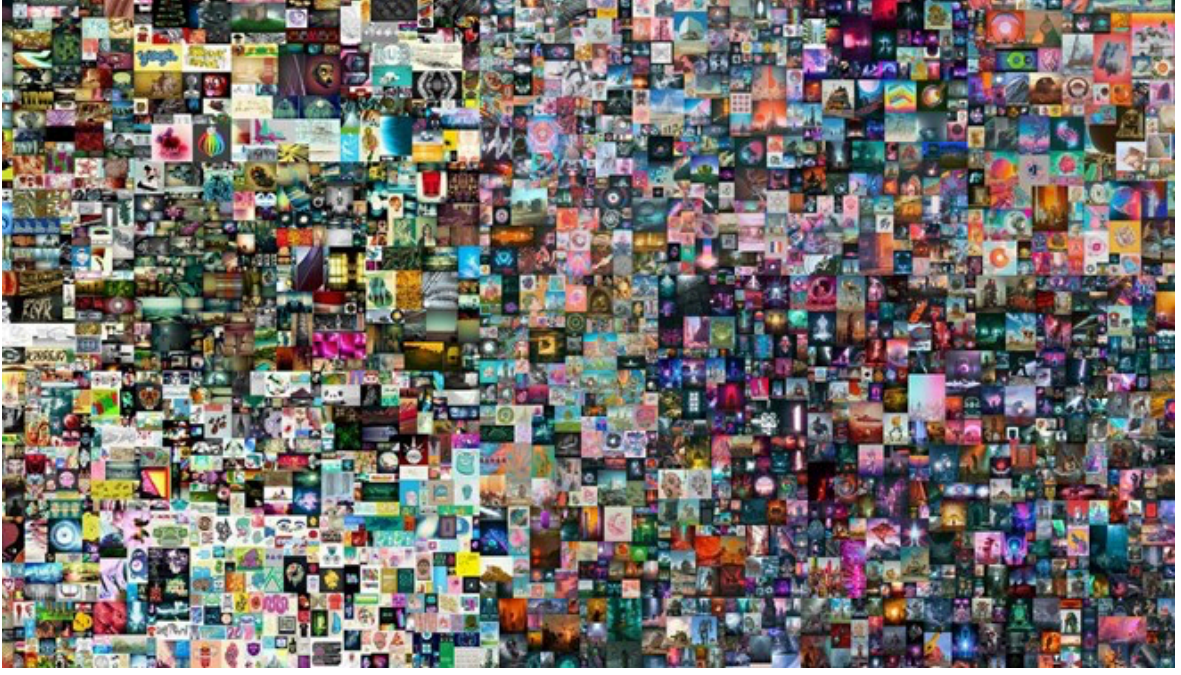
¹⁷ GAN yani Çekişmeli Üretici Ağlar, bir yapay zekâ algoritmasıdır. Generator rastgele sayılardan gerçeğe benzer resimler üretir, Discriminator ise ona gelen verinin yani resmin gerçek mi sahte mi olduğunu anlamaya çalışarak onu eler.

Görsel 24. Obvious, Edmond De Belamy, GAN algoritması, 70x70 cm, 2018

Wikipedia. (Erişim 12.05.2021 <https://bit.ly/3y1aKTX>)

Geçmişte fotoğrafların bir sanat eseri olarak sayılması bile zaman almışken, galerilerde sergilenmesi ya da alıcı bulması zor bir durumken, teknolojik çağın getirileri ile artık durum çok farklı bir yöne gitmiştir. Günümüzde Kripto varlıkların gelişimi ile dünyadaki düzen farklı bir yere doğru adım atmıştır, elbette kripto varlıkların gelişimi sadece ekonomiyi değil, her alanda olduğu gibi sanatı da etkilemiştir ve NFT Kripto sanat çağı başlamıştır. NFT yani Non-Fungible Token bir başka eşi bulunmayan dijital varlıklardır yani değiştirilemez anlamına geliyor. NFT'ler kripto paralar gibi birbiriyle değiştirilemiyor çünkü her biri farklı ve kendine özgün. Dijital fotoğraflar her ne kadar kopyalanabilir gibi görünse de NFT buna bir çözüm getirmiş oldu, ilk ve biricik olan eser artık bu sayede belli oluyor. NFT'ler blockchain teknolojisini kullanarak genelde ethereum standardında üretilmektedirler. Aslında bu teknolojiler sayesinde de bir yandan merkeziyetsiz bir yapıya geçmiş oluyoruz, ethereum alt yapısı gereği sistemde biz sadece cüzdan numarası olan anonim bir kullanıcıyız yani eseri alan kişi direk cüzdanımıza aktarım yapıyor ve bu yöntemle aslında galeri gibi kurumları aradan çıkarmış oluyoruz.

Görsel 25. Beeple (Mike Winkelmann). Everydays: The First 5000 days. 21.069 x 21.069 piksel. Dijital (JPEG).2021.

Wikipedia. (Erişim: 12.05.2021 <https://bit.ly/3biCoSN>)

Beeple, gerçek adıyla Mike Winkelmann bir grafik tasarımcı ve 2007’den beri her gün bir dijital iş üretme kararı almış, aslında bu işleri kendi internet sitesinde sergileniyor ve oradan rahat bir şekilde her birini edinebiliyoruz fakat bu işlerden yaptığı üstte de gördüğümüz seçkiyi NFT ile 69.300.000 dolara satıldı. Bu şimdiye kadar NFT ile satılan en yüksek fiyatlı eser. Bu eserlerin her birini incelediğimizde de aslında sanatçının hayal dünyasından, bilinçaltından etkilendiğini ilham aldığı görüyoruz, gerçekle hayalin bir karmaşasını taşıyan eserler olduğu gibi hiç reel dünyada var olamayan sanal öğeler de mevcut.

İçinde bulunduğumuz bu teknolojik çağda bolca dijital eser görmeye devam edeceğiz, bu yeni dijital çağ, sanat dünyasını da hızlıca etkisi altına aldı ve almaya devam ediyor. Eskinin aksine bir eser görmek için veya bir sanatçıyla tanışmak için artık galeriye veya o sanatçıyı bize birinin sunmasına gerek yok, dijital dünya bizi bir anlamda birbirimizden uzaklaştırırsa da bir anlamda da aslında dünyayı küçülttü. Günümüzde sanatçılar artık kendi web sitelerinden, Behance, Flickr, Instagram gibi profillerden hatta son zamanlarda öne çıkan NFT eser satış platformlarından işlerini tüm dünyaya gösterme fırsatına sahipler. Sürreal sanatçılar da eskinin aksine belli bir çatı altında değiller, belli bir akıma da bağlı değiller, farklı dilleri konuşuyor, farklı kültürlerle yaşıyorlar.

Sürrealizm akımı her ne kadar 1925 yılından sonra dağılmaya ve ilgi kaybetmeye başlasa da günümüzün dijital çağında yer almakta. Dijital manipülasyonlar sanatta olduğu kadar reklam filmlerinde de kullanılmaktadır. Üstelik reklamlarda manipülasyonun keşfini de yine Freud'a borçlu olduğumuzu söylesek yanlış olmaz. Freud tarafından yıllar önce öne atılan "her insanın içinde ilkel, cinsel ve saldırgan güçler" olduğu teorisi o sıralarda Amerika'da yaşayan yeğeni Edward Bernays'ın ilgisini çekmişti, Bernays amcasının bu fikrini alıp kitlelerin manipülasyonu için kullanan ilk kişi olmuştur. O sıralarda sanayileşen topluma seri üretim malları satabilmek için bu malları onların bilinçaltı arzularıyla ilişkilendirdi ve insanların bu mallara hiç ihtiyacı olmasa da onları reklam propagandalarıyla kandırarak ihtiyaçları olduğuna inandırdı. Bernays amcasının kitaplarını okuyarak bunlardan kendince sonuçlar çıkardı ve reklamlar sayesinde insanları manipüle etmeye başladı. Bernays'ın en popüler ve bilinen reklam propagandası kadınları sigara içmeye ikna etmesiydi. O dönemde kadınların sigara içmesi bir tabuydu, Amerikan Tütün Şirketi genel müdürü Bernays'tan bu tabuyu yok etmesini istedi. Bernays sigarayı erkeklere meydan okuma fikriyle bir araya getirirse kadınların da sigaraya ilgi duyacağını düşündü, Bernays New York'ta binlerce kişinin katıldığı bir Paskalya töreninde bir reklam propagandası düzenledi ve kadınların seçme haklarını savunan bir grup kadının yürüyüş sırasında "özgürlük meşalelerini" yani sigaralarını yakmalarını sağladı. Bu eylem çok büyük ses getirdi ve sonuçta artık sigara içme meselesi sigara içme meselesi değildi, bu bir özgürlük meselesiydi, kadınların özgürlüğü ve erkeklerle eşit şartlara sahip olma meselesiydi. Bernays kadınlara sigarayı değil özgürlüğü sattı. Böylece o yıllardan reklam manipülasyonları hayatımıza girmiş oldu ve günümüzde sürreal manipülasyonların çok sık kullanıldığı bir alan da reklamlardır, insanlara düşlerindeki ve bilinçaltlarındaki görüntüleri sağlamak için çeşitli video ve fotoğraf manipülasyonları yapılır.

Elbette sürreal manipülasyonların bir diğer alanı ise sanattır, sanatçılar farklı dil, din, ırk, kültür ve cinsiyetlere mensup olsalar da onları aynı noktada buluşturan şey bu dünyaya ait olmayan düşler. Günümüz sürreal fotoğraf manipülasyonu sanatçılarını eskilerinden ayıran çok önemli bir fark var teknoloji, eskiden fotoğraf sanatçıları manipülasyonlarını kolaj yöntemiyle, üst üste çekerek, karanlık odada mürekkep müdahaleleri sayesinde bir şeyleri değiştirebiliyorken şimdilerde kullandığımız programlar sayesinde figürleri kolayca istediğimiz mekana, zamana yerleştirebiliyor renk ve ışığını tamamen ona göre

ayarlayabiliyor ve onları tamamen realistikmiş gibi görünen bir sanal gerçekliğe kavuşturuyoruz.

Görsel 26. Brooke Shaden. House of Solitude. Dijital.

BrookeShaden. (Erişim: 20.05.2021 <https://bit.ly/2T9zf1i>)

Görsel 27. Anka Zhuravleva. Distorted Reality. Dijital.

AnkaZhuravleva. (Erişim: 20.05.2021 <https://bit.ly/3ozcHml>)

Bu görsellerde dünyanın ki ayrı yerinden manipülasyonu kullanan iki fotoğraf sanatçısı görüyoruz, ikisi de düşleri yansıtarak dünya dışı bir atmosfer yaratıyorlar, Brooke Shaden Arizona’da yaşayan bir sanatçı, Anka Zhuravleva ise Moskova’da büyümüş, şu anda ise St. Petersburg’da yaşamını sürdürmekte. Brooke Shaden fotoğraf manipülasyonlarında daha karanlık diyebileceğimiz, daha gothic unsurlar taşıyan bir tarza sahip, fotoğraflarında bolca ışık değişikliği, mekân değişikliği ve figürleri çoğaltarak kullanma görüyoruz. Anka Zhuravleva’ın genellikle kadın figürü kullandığını görüyoruz, genellikle figürler havada ve uçarken bu dünyadan olmayan bir atmosferle gösterilmiş, kimi fotoğraflarında figürlerin bulutlarla bir arada aynı odada olabildiğini görüyor, kimi fotoğraflarda balıklarla bir arada yüzdüğüne şahit oluyoruz.

Benim fotoğraf manipüle etme girişimim öncelikle ışık ve renkleri değiştirmemle başladı, çekmek istediğim fotoğraflarda bazen ışığın karamsar olması, bazen ise daha sıcak tonlu olması gerekirken her zaman gerçek hayatta bunu sağlayamıyordum, ben de fotoğraflarımı manipüle ederek bunu sağlamaya başladım. Tasarladığım projeleri uygulamak önceleri bir hazırlık meselesi iken, manipülasyon tekniğiyle bu sorunumu çözmüş oldum, kafamdaki düşlerimi daha kolay yansıtmamı sağlayan bir araç oldu manipülasyon tekniği. Bunun en büyük faydasını pandemide gördüm, beklenmedik bir şekilde başlayan bu süreçte çekimler için dışarı çıkmak, mekân bulmak ve çekim ekibimle çalışmak mümkün olmasa da ben yaratım sürecime devam edebildim.

Görsel 28. Leyla Niyazberdiyeva. Поляна¹⁸ (Polyana). Pandemiik düşler serisi. Dijital.

LeylaPortfolio. (Erişim: 20.05.2021 <https://bit.ly/3fu1Y9U>)

Pandemi süreci herkesin yeni deneyimlediği bir şeydi, kapalı bir alanda uzun süre kalmak, özgürlüğünün engellenmesi, doğaya olan özlem sanırım herkesin son zamanlarda değerini

---

¹⁸ Ormanda açık alan.

bilmediği şeylerdi. Günümüz hızlı ilerleyen dünyası bir anda durunca insanlar kendileriyle vakit geçirme fırsatı buldular, belki bu koşturmacanın arasında yıllardır ilk defa kendileriyle konuşma fırsatı buldular, ilk defa bir yere yetişmeleri gerekmedi, ilk defa pencerelerinden bakıp bir ağaca özlem duydular, temiz havaya hasret kaldılar. Herkesin bu süreçte etkilendiği, onu iyi veya kötü etkileyen şeyler oldu. Ben de son çalışmalarımda aslında bu süreci işlemek istedim, insanın kendisiyle kalışı, bu süreçteki içsel hisleri, yaptıkları ve yapamadıkları.

Görsel 29. Leyla Niyazberdiyeva. Zen¹⁹. Pandemik düşler serisi. Dijital.

LeylaPortfolio. (Erişim: 20.05.2021 <https://adobe.ly/3bJbELh>)

Zen çalışmasında (Görsel 28) evin balkonunda meditasyon yapan bir figürü görüyoruz, figürün ev alanı bir akvaryum niteliğinde, ev bir fanus gibi gösterilmek istenmiştir. Figürün

¹⁹ Kadın, Zen (Zazen) in bir diğer anlamı ise Budizim de oturarak yapılan meditasyon anlamına gelmektedir.

çok elli olması hint mitolojisindeki Vişnu tanrısından esinlenerek yapılmıştır. Hint mitolojisindeki bir rivayete göre dünya ne zaman dara düşse bu tanrının gelip dünyayı kurtarması beklenirmiş. Manipülasyon tekniğiyle farklı mekanları birbirine bağlayarak oluşturulan bu fotoğrafta; sürrealist, tekinsiz bir atmosfer yaratılmak istenmiştir.

Bu şekilde tekinsiz atmosferler yaratarak çalışan sanatçıların sayısı her geçen gün artmıştır. Alışıldık olmayan bir ortama hiç oraya ait olmayan bir figürü yerleştirmek veya direk verilmek istenen mesaja işaret edecek öge kullanmak yerine bir metaforu öne sürmek bana her zaman daha zekice ve daha ilgi çekici gelmiştir. Bu şekilde çalışan sanatçılardan biri de Alex Stoddart, Florida doğumlu bir sanatçı olan Alex fotoğraflarını evinin arkasındaki bir ormanda çekmeye başlamış, genellikle kendi portrelerini çeken sanatçının fotoğrafları alışılmadık bir düş dünyasını anlatıyor. Sanatçı genellikle fotoğraflarında kendini kullanmayı tercih ediyor, bazı fotoğrafları insanın içini bir hüznle doldururken, bazıları ise insanın içini ürperten hisler uyandırıyor.

Görsel 30. Alex Stoddard. A place to rest weary wings. Digital.

Flickr. (Erişim: 29.05.2021 <https://bit.ly/3i39k5O>)

Görsel 31. Alex Stoddard. The air up there. Digital.

Flickr. (Erişim: 29.05.2021 <https://bit.ly/3yHoNP3>)

Kendi eserlerimde de alışılmadık mekanlar ve metaforlar kullanıyorum. Kabuk (Görsel 32) adlı eserimde bir evin penceresinde sıkışmış bir şekilde oturmakta olan figüre şahit oluyoruz. İnsanın kendini en rahat hissettiği ve sansürsüzce kendi olabildiği yer herhalde kendi evidir demek yanlış olmaz, hatta insan evini öyle bir kendi atmosferine dönüştürür ki bir evin içini gördüğümüzde kişinin karakterini okur gibi oluruz. Ev kimi hayvanlar için bir kabuktur aslında, insanın da görünmez kabukları vardır, dışarıya kapalı kendini içerde huzurlu hissettiği bir içsel dünyadır bu. Fakat bazen kendi kabuğumuzun düşleri içinde de kendimizi huzursuz hissettiğimiz anlar vardır. Kabuk' ta (Görsel 32) ev imgesini hem gerçek anlamıyla hem de bir metafor olarak kullanmak istedim.

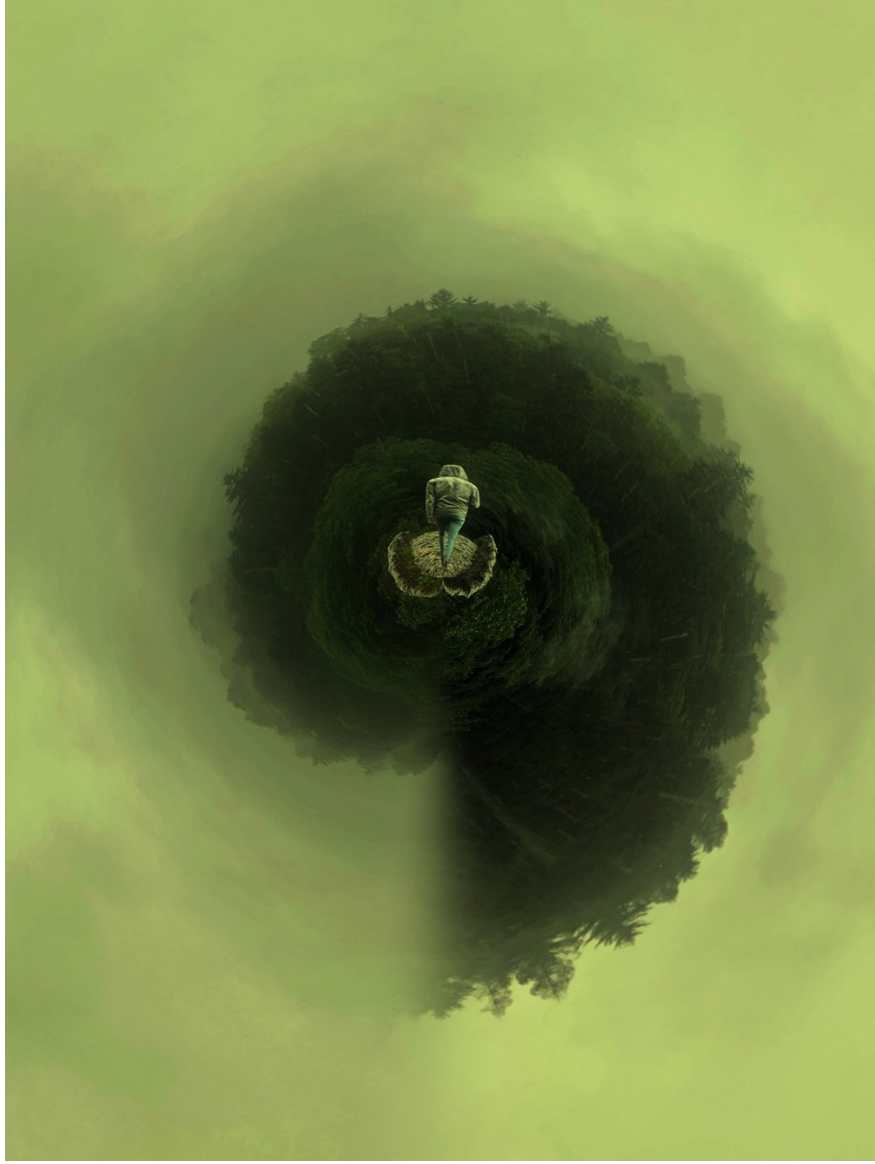
Görsel 32. Leyla Niyazberdiyeva. Kabuk. Pandemi düşler serisi. Dijital.

LeylaPortfolio. (Erişim: 29.05.2021 <https://adobe.ly/3wCRlqQ>)

Carbonneaux-Lassay şöyle der (Le bestiaire du Christ. S. 922: "Bütününde ele alındığında, duyarlı bir kabuk ve organizma olan deniz kabuklusu, Eski'lerin gözünde bir bedeni ve ruhu içine alan eksiksiz insan varlığının simgesiydi. Eski'lerin simge biliminde kabuk, yumuşakça organizmasının temsil ettiği, varlığın bütününde yaşam veren ruhu kuşatan bedenimizin simgesi kabul ediliyordu. Bu düşünceye dayanılarak, kendisine can veren bölümünden ayrıldığında artık

hareket edemeyen kabukla benzetme yapılarak, ruhun da bedenden ayrıldıktan sonra bedeninin cansız hale geldiği söyleniyordu.” (Bachelard, 1996, s.136)

Ev de Lassey’in dediği gibi bedenimizi, ruhumuzu kuşatan bir kabuktur, bütündür.

Görsel 33. Leyla Niyazberdiyeva. Şeytanminareleri. Hidayet Karakuş-Şeytanminareleri kitap kapağı.

LeylaPortfolio. (Erişim: 30.05.2021 <https://bit.ly/34vw9qQ>)

Fotoğraflardaki sürreal mekân, figür ve renklerin kullanımının bir nedeni bazen yarattığım düşsel dünyanın gerçeğe bağdaşmaması ve gerçek hayatta tam olarak ona uygun öğeler

bulamıyor oluşum. Pandemide yarattığım bu seride pandeminin günlük sıkılğan hallerini ele almak istemedim, aslında insanın bilinçaltına yansıttığı o sıkılğanlığı, kafa karışıklığını, kaybolmuşluğunu, kimi zaman yaratıcılığın zirvesinde hissedip kimi zaman ise gerçek hayatın tek düze halinden kaçmak için düşlere sığınışını yansıtmak istedim.

Baş başa 'da (Görsel 34) kişinin kendisi ve bilinçaltıyla olan istişaresini ele almak istedim. Eserimde hepimizin pandemi süresince yaşadığı basit bir günlük imgeyi kullanarak işin ruhsal boyutuna bakmak istedim, beyninin içinde sıkışıp kalmış bir figürün kendisiyle uğraşı ve nereye baksa sürekli kendisini görmesini, yani kafasının içindeki karışıklığı ve monoloğunu yansıtmak istedim.

Kısacası çalışmalarımnda düşsel atmosferler yaratabilmek için konu olarak içsel dünyayı araç olarak da dijital medyumu kullandım.

Görsel 34. Leyla Niyazberdiyeva. Baş başa. Pandemik düşler serisi. Dijital.

LeylaPortfolio. (Erişim: 30.05.2021 <https://bit.ly/3c3LTWi>)

SONUÇ

Kişilerin doğumundan itibaren başlayan hayat serüveninde kimi duygular dıştan, kimileri ise içten yaşanır. Çoğu zaman içten yaşadığımız duyguların farkına bile varmayız, kimi anlarımız biz hiç fark etmeden travmalara dönüşür, kimilerini ise fantezi bahçemize ekeriz. Bu anıları ektiğimiz yer bilinçaltımızdır, kimi zaman bu bahçeye girme fırsatını hiç bulamayız, kimi zamanlar ise bu saklı bahçenin kapıları rüyalarımızda hafiften aralanır. Gerçek hayat ve içimizde yaşadığımız hayat çok farklıdır, toplumlar, normlar, tabular, kültürler ve inançlar bunların birçoğunu içimizde yaşamamıza sebep olabiliyor.

Yıllar önce Freud'un bu konularda öne attığı teoriler ve kendisi üstünde yaptığı çalışmalar bazı farklı bakış açılarını kişilere sunmuş oldu, kimisi bunları reddetti, kimisi ise kulak kesilip hayatına farklı açıdan bakmaya başladı. Bilinçaltını deşmek insanın aslında en saf halini deşmektir gibi geliyor bana. Tabular, kültürler, diller, düzenler olmadan insanın en içten ve en naif halidir bu. Bilinçaltında herkesin çok özel bir kişiliği vardır, farklı yaraları, farklı anıları, farklı fantezileri ve çoğu zaman kendisinin bile hatırlamadığı hayata dair anıları. Herkesi bilinçaltıyla, özüyle, içiyle görsek çok daha renkli bir topluma sahip olurduk, şimdiki yaşantımızda normlar ve düzenler bizi bir fabrikadan çıkmışçasına tekdüze yapıyor.

Freud bu kadar derin bir konuyu ortaya atmışken, sanatçıların da bundan etkilenmemesi mümkün olmadı, bu fikirleri sanatlarıyla birleştiren kişiler sayesinde Sürrealizm akımı oluştu. Sürrealistler gerçekte var olmayan bir yerden baktılar dünyaya, öyle ki bu sadece bilinçaltımız gibi soyut bir şey de değildi, somut gördüğümüz nesnelere de gördüğümüzden farklı ifade etme hakkını buldular kendilerinde, gerçeğin de üstünde bir ifade yarattılar. Bu ifade sayesinde hep var olan sınırlar aşıldı, konu gerçek hayat olmak zorunda değildi, düşlerde gezilebilirdi, kişinin hep içinde saklı tuttuğu bu düş bahçesi sonunda reel hayata ekilebilirdi. Sürrealizmde toplum, ahlak, tabu yoktu, gerçek yoktu bu yüzden bu düş bahçesinden çıkan mahsuller en hormonsuz ve saf haliyle çıkıyordu.

Benim düş serüvenim ve içsel dünya keşfim sanat için başlamamış olsa da sonraları kendime konu ararken aslında en iyi konunun benim için kendi düş dünyam olduğu kanaatine vardım. Hem en iyi tanıdığım hem her zaman inceleyebildiğim bir konuydu bu. Düş dünyamı en

rahat ifade edebileceğim ve en yaratıcı hissettiğim alan ise dijitaldi bu yüzden konu olarak kendi düşlerimi ele alıp, ifade şekli olarak ise dijital çalışmayı tercih ettim. İçsel dünyamı ve düşleri kendime ilk konu edindiğim zamanlar sebebi Freud veya Sürrealizm değildi, daha sonraları kendime dert edindiğim konuları başkalarının da daha önceleri dert edindiğini gördükçe kendimi bu taraflara yakın hissettim bu yüzden tez sürecinde konuyu buradan destek alarak başlatma kararı aldım. Tez sürecim pandemi dönemine geldiği için çekimlerimi ev ortamında gerçekleştirdim. Dijital düzeltmeler sayesinde kimi zaman doğayı eve taşıma fırsatı verdim kendime, kimi zaman ise kendimi doğaya.

KAYNAKLAR

Sigmund, Freud. (2019). Sigmund Freud Hakkında. Selcan Karabulut (Ed.). Psikanaliz Üzerine, s. 14-15. İstanbul: Olimpos Yayınları.

Doksat, M. Kerem, Doksat, Neslim. (2013). Sigmund Freud'un Vak'alarının Gerçek Yüzü. New/Yeni Seymposium Journal, 51/3, s. 162-165.

Passerson, Rene. (1982). Sürrealizm Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Breton, Andre. (2009). Sürrealist Manifestolar. İstanbul: Altıkırkbeş yayın.

Antmen, Ahu. (2008). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Dali, Salvador. (1942). The Secret Life of Salvador Dali. NYC: Dial Press.

Freud, Sigmund. (1993). Cinsiyet Üzerine. İstanbul: Say Yayınları.

Freud, Sigmund. (1991). Düşlerin Yorumu I. İstanbul: Payel Yayınları.

Özel, Zuhul. (2005). Fotoğraf Akımları İçinde Gerçekliğin Sunumu. Yeni Düşünceler, 1/1 , s 277.

Fineman, Mia. (2012). Faking It. NY: The Metropolitan Museum of Art.

Bernays, Edward. (1928). Propaganda. NY: Horace Liveright.

McShane, Megan C. (2000). Exquisite Corpses: Representations of Violence in the Collective Surrealist Unconscious. University of California. French Literature and Society. California.

Wikipedia. Erişim: 04.05.2021 <https://tr.wikipedia.org/wiki/Foto%C4%9Fraf>

Artnet. Erişim: 08.05.2021. <http://www.artnet.com/artists/claude-cahun/>

Moma. Erişim: 11.05.2021. <https://www.moma.org/artists/3716#fn:1>

Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez/Sanat alışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez/Sanat alışması Raporunda,

- Tez/Sanat alışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili esere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez/Sanat alışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez/Sanat alışması Raporu alışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

02/06/2021

Leyla Niyazberdiyeva

|

EK-M: Orijinallik Raporu

**Yüksek Lisans/Sanatta Yeterlik/Doktora
Tezi/Sanat Çalışması Raporu Orijinallik Raporu**

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

Tez/Sanat Çalışması Raporu Başlığı:

Yukarıda başlığı verilen Tez/Sanat Çalışması Raporumun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
07.07.2021	51	11309	18.06.2021	%8	1616716504

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez/Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (tarih gg/aa/yyyy)

LEYLA NİYAZBERDİYEVVA

Öğrenci No.: N19135857

Anasanat/Anabilim Dalı: RESİM ANASANAT DALI

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
X			

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğr. Üyesi ASLI IŞIKSAL

**Master's/Proficiency in Art/PhD
Thesis/ Art Work Report Originality Report**

HACETTEPE UNIVERSITY
Institute of Fine Arts

Title :

The whole thesis/art work report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
07.07.2021	51	11309	18.06.2021	%8	1616716504

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (date dd/mm/yyyy)

LEYLA NİYAZBERDIYEVA

Student No.: N19135857

Department: RESİM ANASANAT DALI

Program/Degree (please mark):

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
X			

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED

Dr. Öğr. Üyesi ASLI İŞIKSAL

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu iznin Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarını bana kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarına (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezim/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğuna, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporunun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, bülfe hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge* kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneler Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli karar ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ... yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

02/06/2021

Leyla Niyazberdiyeva

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilişkin patent başvurusu yapılmaması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü/anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
  - (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metodların kullandığı, henüz makaleye dönüştürülmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunması ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü/anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
  - (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği çerçevesinde hazırlanan lisansüstü teze ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
- Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü/anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.